O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • www.uzas.uz • 2008-yil, 12-dekabr • № 50 (3982)

ОБОД ҚИШЛОҚ – ОБОД ВАТАН

Якунланаётган йилимизнинг дастлабки ўн кунлиги мамлакатимиз ижтимоий-сиёсий ҳаётида муҳим воқеаларга бой бўлди. Мамлакатимиз Конституцияси қабул қилинганлигининг навбатдаги санасини ҳар галгидан кўра ҳам кўтаринки руҳда нишонладик. Меҳнат жамоаларида, ўқув юртларида Қомусимизнинг ҳаётимизда тутган беқиёс ўрни, инсон ва унинг манфаатларига, ҳуқуқ ва бурчларига мос маъно-моҳиятига бағишланган турфа хил тадбирлар ўтказилди. Ўзбекистон Республикаси Давлат мадҳияси қабул қилинган кунни нишонладик. Мадҳиямиз жаҳон кенгликларида янада баланд пардаларда янграётганидан мамнунлигимизни изҳор қилдик. Бу тадбирларда ёш йигит-қизларнинг, ортимиздан келаётган янги авлод вакилларининг фаол иштироки, давлатимизнинг тараққий этишида ўз зиммаларига юкланаётган катта масъулият хусусидаги фикр-мулоҳазалари кишини қувонтиради.

Шу кунлардаги яна бир воқеа — "Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси" қабул қилинган кунга 60 йил тўлди. Фаол газетхонларимизнинг ёдида бўлса керак, ушбу тарихий ҳужжат биринчи марта ўзбек тилида адабиёт газетасининг 1989 йил, 31 март сонида эълон қилинган. Ўшанда, собиқ иттифоқда парокандалик бошланган, миллий жумҳуриятларда ўзликни англаш, матбуотда шўролар замонининг машъум ноҳақликларини рўйи-рост айтиш ҳаракатлари бошланган бир пайтда, биз бу муҳим ҳужжатни таржима қилиб, газетхонлар эътиборига ҳавола қилишга ўзимизда журъат топа олган эдик. Эндиликда мазкур декларация бутун жаҳонда инсон ҳақ-ҳуқуқини таъминлашнинг, одамларга ўзлари орзу қилган фаровон ҳаётга эришишнинг буюк ҳуқуқий пойдевори бўлиб қолди. Давлатимиз раҳбарининг Фармони асосида ўтказилган тадбирлар ҳар биримизга, айниқса, ёшларга ўз ҳуқуқ ва бурчларимизни янада чуқуррок англаш имконини берди.

Ўтган ҳафтада Президент Ислом Каримов "Оқ сарой" қароргоҳида Мустақиллик байрамимиз арафасида эл-юрт равнақи йўлида фидокорона меҳнат қилиб, мамлакатимиз ободлиги ва халқимиз фаровонлигига улкан ҳисса қўшган бир гуруҳ юртдошларимизга Ватанимизнинг юксак мукофотларини топширди. "Эл-юртимиз ҳаётида намоён бўлаётган энг сезиларли ўзгаришлар ҳақида сўз юритганда, мен аввало, одамларимизнинг, халқимизнинг тобора юксалиб бораётган дунёқараши, сиёсий ва ижтимоий фаоллиги, ўз ҳаёти ва меҳнатига онгли муносабатда бўлиши, фуқаролик ва юртпарварлик масъулияти ошиб бораётганига алоҳида эътибор берган бўлардим, — деб таъкидлади Ислом Каримов мукофотларни топшириш чоғида. — Бошқаларнинг ҳавасини тортадиган бундай ўзгаришлар, қандай йўналиш ва соҳани олманг, уларнинг барчаси — ишлаб чиқариш тармоқларида, илм-фан, маданият, тиббиёт ва таълим-тарбия тизимида, юртимиз тинчлиги ва чегараларимиз дахлсизлигини сақлаш каби кўплаб жабҳаларда, аввало, биз олиб бораётган ислоҳотларнинг амалий натижаси, бугун биз кечираётган замоннинг яққол намунаси ва намойишидир".

Давоми иккинчи бетда.

Муқимжон ҚОДИРОВ (ЎзА) олган суратлар.

Шеърий лаҳза

Абдулла ОРИПОВ
Ўзбекистон Қаҳрамони, халқ шоири

ҲУЖЖАТСИЗ ОДАМ

Ҳар қандай тарих ҳам ибратли эмас,
Ибратсиз кечмагай ҳаёт батамом.
Қай юртда қайси бир кимсани, хуллас,
Қамаб қўйишдилар қай кун, вассалом.

Балки тўдасидан адашган сайёҳ,
Балки қисматидан қочиб юрган қул.
Унда на хужжат бор ва на бор гувоҳ,
Ким ва қайданлиги мубҳамдир буткул.

Тушуниб бўлмасди тилини мутлоқ,
Ақли бутундайин, ҳуши жойида.
Ечилмоғи керак лекин бу жумбоқ,
Шуни талаб қилар қонун, қоида.

Миршаблар тинмайин излайди чора,
Тайин этмоқ зарур унинг ҳужжатин.
Охир ўқидилар эринмай сира
Дунё давлатларин узун рўйхатин.

Қанчалар рангбаранг олам ва одам,
Эллар, мамлакатлар, шаҳарлар турлик.
Туғилган юртининг номи чиққан дам
Қийқириб юборди ҳалиги шўрлик.

Ҳар қандай тарих ҳам ибратли эмас,
Ибратсиз кечмагай ҳаёт батамом.
Ҳатто чумолининг ватани бор, бас,
Инсоннинг ҳужжати Ватан, вассалом!

10.12.2008 й.

МУКОФОТ МУБОРАК, "СЎҒДИЁНА"!

Мустақиллик тенгдоши бўлган "Сўғдиёна" халқ чолғулари камер оркестри кўп йиллардан буён нафақат юртимиз санъат мухлисларининг, балки чет эллик тингловчиларнинг ҳам олқишига сазовор бўлиб келмоқда.

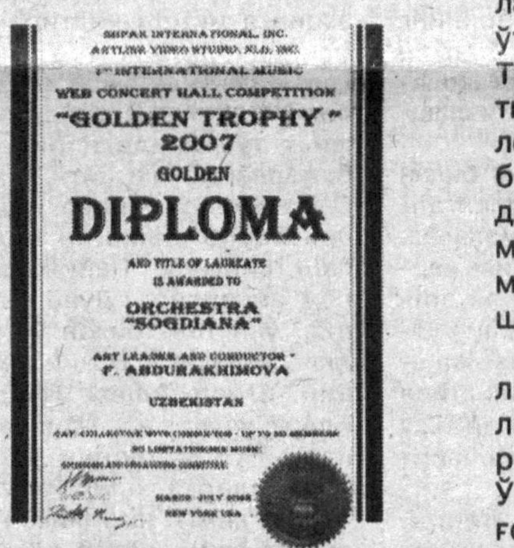
SHPAK INTERNATIONAL, INC.
ARTLINE VIDEO STUDIO, N.J.D, INC.
1st INTERNATIONAL MUSIC
WEB CONCERT HALL COMPETITION
"GOLDEN TROPHY" 2007
GOLDEN
DIPLOMA
AND TITLE OF LAUREATE
IS AWARDED TO
ORCHESTRA "SOGDIANA"
ART LEADER AND CONDUCTOR - F. ABDURAKHIMOVA
UZBEKISTAN
NEW YORK USA

Яқинда Америка Қўшма Штатларидан хушхабар келди. Бу ерда ўтган биринчи Халқаро "Gold Trophy" танловида "Сўғдиёна" "Олтин диплом" ҳамда "Халқаро танлов лауреати" деган юксак унвон билан тақдирланган. Оркестр бадиий раҳбари, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Ф.Абдураҳимовага ҳам алоҳида диплом топширилган.

— Жаҳонда оркестр ижрочилиги ривожланган жуда кўп мамлакатлар бор, — дейди Ф.Абдураҳимова. — Шулар орасида Ўзбекистон созандаларининг ғолиб чиқиши, уларнинг санъатлари нуфузли ҳайъат аъзолари томонидан шундай юқори даражада эътироф этилиши нафақат биз учун, балки халқимиз учун ҳам фахрланса арзийдиган муваффақиятлардан бири деб ўйлайман. Дунёда шундай чуқур тарихга, юксак маданият ва санъатга, қолаверса, қадимий чолғуларга ва ҳозирда моҳир созандаларга эга халқ эканлигимизни яна бир бор исботлаган бўлсак ажаб эмас.

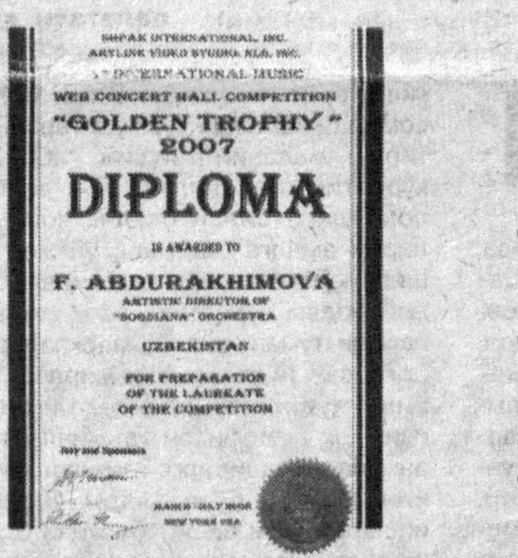
SHPAK INTERNATIONAL, INC.
ARTLINE VIDEO STUDIO, N.J.D, INC.
1st INTERNATIONAL MUSIC
WEB CONCERT HALL COMPETITION
"GOLDEN TROPHY" 2007
DIPLOMA
IS AWARDED TO
F. ABDURAKHIMOVA
ARTISTIC DIRECTOR OF "SOGDIANA" ORCHESTRA
UZBEKISTAN
FOR PREPARATION OF THE LAUREATE OF THE COMPETITION
NEW YORK USA

Бугун оркестрда Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист О.Назаров, халқаро танловлар совриндорлари Д.Муталов, Ш.Умаров, "Ниҳол" мукофоти соҳиби У.Юнусов каби созандалар ижод қилмоқдалар.

Ютуқдан илҳомланган санъаткорлар янги-янги дастурлар, лойиҳалар устида тинмай изланмоқдалар. "Сўғдиёна", омад ёр бўлсин!

Қ.НАЗАРОВ

ФИКР ИЗЛАЙМАН

Газета ўқилгач...

Мен узоқ йиллардан буён "ЎзАС"нинг мухлисиман. Газетанинг ҳар бир сонини ҳижжалаб ўқийман, улардан янги фикрлар излайман, маънавий озуқа оламан, ҳаяжонга солган мақолалардан илҳомланиб, ён дафтаримга айрим фикрларни қайд этишга одатланганман. Ўзим ҳам шеър, ҳикоя машқ қилиб тураман. Бир-иккита китобчаларим чиққан.

Назаримда, "ЎзАС" юртимиздаги нуфузли газеталардан бири. Шунинг учун ҳам уни севиб ўқийман, ютуқ ва камчиликларига бефарқ қарай олмайман. Академик Б.Назаров фикрига қўшилган ҳолда, "Мангу бедорлик сири" мақоласи менга жуда маъқул бўлганини айтмоқчиман. Мақоладан Достоевский ҳақида маълумот олибгина қолмай, бадииятга йўғрилган бутун бир асар ўқигандай бўлдим. Мақола муаллифи Илҳом Ғаниевнинг Достоевский шахси ва ижоди ҳақида фикр юритиб: "Сизнинг устингиздан куладилар. Тўғри қиладилар. Агар шундай қилмаганларида Сиз оми, хомашё одамлар қаторида юрар эдингиз", "Сиз бефарқлик деган вабодан қутила бошладингиз", "Шахснинг емирилиш фожиаси ҳам айнан кўникиш фалсафасидан бошланади" каби кечинма-хулосалари мавзуга теран ёндашишнинг натижаси, албатта. Ўз фикри, кечинмаларини мавзуга сингдира билиш маҳоратини Иқбол Қўшшаеванинг мақолаларида ҳам кузатамиз: "Фақат хаёл қўмагида кўзинг қорачиғини ичкарига қарата оласан", "Ёзув — изтиробнинг сояси, холос"... "ЎзАС"да бундай мақолаларни ўқиб, ёзиш масъулиятини, ижод тўлғоғини ҳис қилдим.

Шуни ҳам таъкидлаб ўтмоқчиманки, газетада эълон этилган Абдулла Улуғов ва Нусратилло Жумаҳўжа (2008 йил, 5-сон) фикрлари ҳам менда катта таассурот қолдирди. Иброҳим Ғафуровнинг "Ишонч туйғуси" (2007 йил, 27-сон) мақоласини ўқиб, газета четига: "Инсон умри у туғилмасдан олдин бошланади", деб ёзиб қўйдим. Мақсуд Ҳамроевнинг "Тафаккур эҳтиёжи" каби пурҳикмат мақолаларни кўпроқ ўқисам, дейман.

Дўст ачитиб гапиради, деганларидек, айрим "курмак"ларга ҳам кўзим тушди: газетанинг 2008 йил 28-сони 4-саҳифасидаги битта мақоланинг ўзида 4 жойда имло хатога йўл қўйилган, 6-бетда "обжувоз" ўрнига "тегирмон", деб ёзилган; 2008 йил 3-сонининг 4-саҳифасида "кўнгиллилар" сўзи "кўнгиллар" ёзилиб, маъно бузилган.

Каримжон ИЛЁСОВ,

Андижон вилояти,
Қўрғонтепа шаҳри.

Ўзбекистон Бастакорлар уюшмаси ва Сулаймон Юдаков номидаги жамғарма ҳамкорлигида Ўзбекистон халқ артисти, атоқли композитор С.Юдаковнинг уй-музейи ташкил этилди. Қачонлардир композиторнинг қалбида жўш урган оҳанглар билан тўлган ушбу даргоҳни ўз вақтида унинг мароқли суҳбатидан баҳраманд бўлган қадрдон дўстлари ва мухлисларнинг самимий фикрлари тўлдирди.

УЙ-МУЗЕЙГА МАРҲАМАТ!

Тантанали маросимни Бастакорлар уюшмаси раиси Рустам Абдуллаев очди. С.Юдаков жамғармасининг раиси, таниқли журналист Борис Бабаев, устоз Аҳмаджон Жабборов композитор ҳақидаги хотиралари билан ўртоқлашдилар.

Операмиз маликаси Муяссар Раззоқова ва таниқли хонанда Шукур Ғофуров ижросида С.Юдаковнинг "Майсаранинг иши" операсидан машҳур ария, дуэтларнинг ижро этилиши, Р.Абдуллаевнинг жўрнавозлик қилиши дилларга қувонч бағишлади.

Тантананинг иккинчи қисми "бир пиёла чой устида" ижодкор ҳаёти билан боғлиқ "теша тегмаган" ҳангомалару, қизиқ-қизиқ воқеалар тафсилотлари билан давом этди. Отаназар Матёқубов, Станислав Петрович, Наталия Янов-Яновския каби устозлар Сулаймон Юдаковнинг ажойиб инсоний фазилатларини эсладилар.

Уй-музейнинг очилишини нафақат маданиятимиз ривожига, балки С.Юдаковдек беқиёс ижодкор меросининг абадиятга муҳрланиб қолишида қутлуғ қадамлардан бири, дейиш мумкин.

Музаффар ТОШПЎЛАТОВ

"КЕЛАЖАК ОВОЗИ" ОДИМЛАРИ

Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми жамғармаси томонидан "Камолот" ЁИҲ ҳамкорлигида ҳар йили ўтказиладиган "Келажак овози" танлови ёшлар ўртасидаги кенг қамровли тадбирлардан биридир.

Шу йил 24-27 декабр кунлари Тошкентда танловнинг саралаш босқичлари ғолиблари — 500 дан ортиқ йигит ва қизлар тўпланадилар. 54 мингдан ортиқ номзодлар ичидан танлаб олинган бу ёш истеъдодлар ўн кун давомида тасвирий ва амалий санъат, ахборот-коммуникация технологиялари, ихтиро таклифлари, техник лойиҳалар ва ишланмалар, ижтимоий лойиҳалар ва бизнес режалар, бадиий-публицистик ижодиёт, архитектура ва дизайн ҳамда спорт йўналишлари бўйича беллашадилар.

Республика босқичи иштирокчилари учун махсус маданий дастур тайёрланган, улар санъат ва маданият арбоблари билан учрашадилар, шаҳарнинг диққатга сазовор жойларини томоша қиладилар, концертларда, тақдимотларда, бошқа тадбирларда қатнашадилар.

Танловнинг республика босқичи натижаларига кўра 27 декабр куни "Истиқлол" санъат саройида "Келажак овози"нинг янги ғолиблари эълон қилиниб, ўзбек эстрада хонандалари иштирокида гала-концерт бўлиб ўтади.

Мухлиса ФАЙЗ

Илмира РАҲИМЖОНОВА:

МЕНИ ЭЛГА... МАРЯМ ТАНИТДИ

Илмира Раҳимжонованинг номи кино санъати мухлисларига яхши таниш. Унинг ижросидаги бош ёки эпизодик роллар ўзининг ҳаётий ва жўшқин талқини билан ажралиб туради. Таҳририятда бўлган мулоқотимиз чоғи Илмира саволларимизга самимий ва ошкора жавоб қайтарди.

— Бурчмуллада, "Оби раҳмат" деган жойда туғилганман. Онам раҳматли ўттиз саккиз ёшларида оламдан ўтиб, уйда бир этак бола — беш қиз, икки ўғил қолдик. Кичкина укам эмизикли эди. Ҳеч кимнинг бошига бундай кун тушмасин. Эсласам, ҳали-ҳали юрагим сирқирайди.

Мактабни битиргач, Охунбобоев номидаги тиббиёт техникумига ҳужжат топширдим, аммо кира олмадим. Қишлоққа қайтиб, болалар боғчасига ишга кирдим, кейинроқ педагогика институтига ўқишга киришга уриниб кўрдим, лекин учинчи имтиҳонга борганда қуладим. Раҳматли онам "Сен, албатта, сухандон бўласан, телевизорда чиқасан" дер эдилар. Шу гапларини эслаб, Тошкентдаги маданий-оқартув техникумига кириб ўқий бошладим.

—Талабалик йилларимми? Эргаш Масафаевнинг "Дийдор" студиясига қатнашиб, театр санъати, саҳна маданияти, актёрлик маҳорати ҳақидаги илк сабоқларни шу ерда олдим. Эргаш ака анча қаттиққўл, талабчан, дийдаси қаттиқроқ режиссёр эди. Унинг бу характерини баъзилар ортиқча инжиқлик деб тушунишарди. Репетициялар чоғи ўзини ҳам, актёрларни ҳам аямасди. Мана энди, орадан йиллар ўтиб, актриса сифатида озми-кўпми тажриба орттирганимда бир нарсага амин бўлдимки, режиссёр аслида шундай бўлиши керак экан. Актёрларга қўйиб берсангиз, улар образ талқинини ўзларича, режиссёр мақсадини қандай тушунган бўлсалар, шундай талқин этадилар, жонни койитмайдилар. Ҳолбуки, саҳна асаридан кўзланган асосий мақсадга актёрларнинг бир мақсад йўлидаги умумий интилиши орқали эришилади. Бунда, албатта, режиссёр танлаган услуб, талқин муҳим аҳамиятга эга.

— Ҳай, бу мавзуга кейинроқ яна қайтамиз. "Дийдор" студиясида бироз ишлаганимдан кейин яна... қишлоққа қайтишимга тўғри келди. Бўстонлиқдаги маданият уйига ишга кирмоқчи бўлдим ("Оби раҳмат"да тошқин бўлганидан кейин бизни шу ерга кўчиришган эди, буни айтмабман), аммо... ишга олишмади. Қаранг, ўша пайтлари оддийгина маданият уйига ҳам синов муддати билан қабул қилишар экан. "Товоқсойда сиҳатгоҳ бор, шу жойга бориб, бир йил — ярим йил ишлайсан, ўзингни кўрсатсанг, ана ундан кейин ўйлаб кўрамиз", дейишди. Хўб дедим-да, сиҳатгоҳга ишга кирдим. Дам олувчилар асосан ёши бир жойга бориб қолган одамлар. Уларга маданий хизмат кўрсатишимиз керак. Қибрайда Ҳаким ака Нишонов раҳбарлигида бир ансамбл бўларди, шу жамоа билан шартнома тузганмиз, ҳар ҳафта келиб концерт беришади. Бир йилга яқин ишлаб десангиз, "бу салкам ёввойи қизчадан санъаткор чиқади" деган мазмунда тавсия олиб, маданият уйининг Лазокат опа Нуримова раҳбарлигидаги "Гулёр" фолклор-этнографик ансамблига ишга кирдим. Қатнашчилар — ўттиз учта кампир ва мен. Тўқсонинчи йиллар бошида Тошкентда "Наврўз" байрамида қатнашдик. Бу энди, тасаввур қиласизми, жамоамизнинг ҳам, улар қаторида менинг ҳам катта ютуғим эди. Шу жамоада уч йилча ишладим, қўшни мамлакатларга гастрол сафарлари билан бордик. Кўп нарсаларни ўргандим. Лекин... оилавий шароитим боис, яна қишлоққа қайтишимга тўғри келди.

Давоми бешинчи бетда.

Ушбу сонда:

*Марям элга танитган қиз
*«Билмадим, не эди гуноҳим?»
*Отойининг латиф лутфи
*Онг — таннинг олий маҳсули
*Тоир домланинг сўзи
*Шоир очган сўқмоқлар

БАРКАМОЛ АВЛОД – ИСТИҚЛОЛ ПОЙДЕВОРИ

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасида Инсон ҳуқуқлари бўйича республика Миллий маркази ва ЮНИСЕФнинг Ўзбекистондаги ваколатхонаси билан ҳамкорликда чоп этилган "Болалар ҳуқуқлари тўғрисида"ги конвенция ва "Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Қонунини ўз ичига олган қўлланманинг тақдимоти бўлиб ўтди.

Ушбу тақдимот Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси қабул қилинганлигининг 60 йиллигига бағишланган тадбирлар дастури тўғрисида"ги Фармони доирасида Инсон ҳуқуқлари бўйича Республика Миллий маркази томонидан Қонунчилик палатасида ўтказилган иккинчи тадбирдир. Аввалги тақдимотда муҳим ижтимоий-сиёсий ҳужжат "Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси" чўнтак китобчаси сифатида тарқатилган эди.

Мамлакатимиз мустақилликка эришгач, биринчи бўлиб ана шу халқаро ҳужжат-декларацияга қўшилди. Шунингдек, мамлакатимиз парламенти мустақилликнинг дастлабки йилларида, яъни 1992 йилнинг 9 декабрида БМТнинг "Болалар ҳуқуқлари тўғрисида"ги конвенцияни ҳам ратификация қилди.

Ўтган даврда Ўзбекистонда инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишга доир, жумладан, бола ҳуқуқларини ҳимоя қилишга доир мукаммал институциявий тизим яратилди. Ушбу декларация ва конвенция нормалари амалдаги миллий қонунчиликка тўла имплементация қилинди. Бу ҳолат Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, Фуқаролик, Оила, Меҳнат, Жиноят, Жиноят процессуал кодексларида, Президентимизнинг Фармон ва қарорларида, республика ҳукуматининг инсон ҳуқуқларини кафолатловчи қатор қарор ва дастурларда ўз аксини топди.

Шу билан бирга, мамлакатимизда фаолият юритаётган Инсон ҳуқуқлари республика маркази ҳам ушбу йўналишдаги вазифаларнинг бажарилишига муносиб ҳисса қўшиб келяпти.

Тақдимотда Миллий марказ директори Акмал Саидов шундай деди: "Ўтган давр мобайнида мамлакатимиз мунтазам равишда Конвенция талаблари ижроси бўйича Миллий маърузаларни тегишли тартибда БМТнинг Бола ҳуқуқлари қўмитасига тақдим этиб келди ва улар томонидан мамлакатимизда амалга оширилган ишлар юқори баҳоланмоқда".

Мазкур тадбирда қатнашган ЮНИСЕФнинг Ўзбекистондаги ваколатхонаси раҳбари Маҳбуб Шариф мазкур нашрга кириш сўзи ёзиш таклифини катта мамнуният билан қабул қилганлигини айтиб, кейинги йилларда Ўзбекистонда бу борада эътиборга молик ишлар амалга оширилганини эътироф этди. Жумладан, у 2007 — 2011 йилларга мўлжалланган ва болалар фаровонлигига бағишланган миллий ҳаракат режасининг ишлаб чиқилиши, 2008 йил январ ойида кучга кирган "Болалар ҳуқуқлари кафолатлари тўғрисида"ги Қонуннинг қабул қилинишини муайян ютуқ деб баҳолади.

Китоб сўзбошисида шундай дейилади: "Ҳозирга қадар Ўзбекистон Бола ҳуқуқлари бўйича қўмитага иккита миллий маъруза тақдим этган. 2006 йилда Ўзбекистоннинг Иккинчи миллий маърузасини кўриб чиқиб, Қўмита мамлакатда эришган қатор ютуқлар, хусусан, Қўмита томонидан Ўзбекистоннинг Биринчи Миллий маърузасини кўриб чиқиш натижалари бўйича билдирилган тавсияларга асосланган Миллий ҳаракат режасининг ижроси, Бола ҳуқуқлари бўйича вакил (Болалар Омбудсмани)ни таъсис этиш бўйича режа, шунингдек "Болалар ҳуқуқлари кафолатлари тўғрисида"ги Қонун қабул қилинганлигини мамнуният билан эътироф этди".

Дарҳақиқат, мамлакатимизда бола ҳуқуқларининг ҳимоясига алоҳида эътибор бериб келиняпти. Кейинги ойларда бола ҳуқуқларига оид тўртта ҳужжат ратификация қилинди. "Болалар меҳнатининг оғир шаклларини тақиқлаш ва йўқ қилишга доир шошилинч чоралар тўғрисидаги конвенцияни (Женева, 1999 йил, 17 июн) ратификация қилиш ҳақида"ги ва "Ишга қабул қилиш учун энг кичик ёш тўғрисидаги Конвенцияни (Женева, 1973 йил, 26 июн) ратификация қилиш ҳақида"ги Ўзбекистон Республикаси Қонунлари Қонунчилик палатаси томонидан қабул қилиниб, Олий Мажлис Сенатининг жорий йилдаги ўн учинчи ялпи мажлисида тасдиқланди, мамлакатимиз Президенти томонидан имзоланди.

Олий Мажлис Қонунчилик палатасининг яқинда бўлиб ўтган ялпи мажлисида болалар ҳуқуқларининг ҳимоясига доир яна иккита қонун қабул қилинди, яъни халқаро ҳужжат ратификация қилинди. "Ўзбекистон Республикасининг Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги Конвенциясига доир, болаларнинг қуролли можароларда иштирокига тааллуқли Факултатив Баённомага (Нью Йорк, 2000 йил, 25 май) қўшилиш ҳақида"-ги ва "Ўзбекистон Республикасининг Болалар ҳуқуқлари тўғрисидаги Конвенцияга доир, болалар савдоси, болалар фоҳишабозлиги, болалар порнографиясига тааллуқли Факултатив Баённомага (Нью Йорк, 2000 йил, 25 май) қўшилиш ҳақида"ги Ўзбекистон Республикаси Қонунлари қабул қилинди.

Ушбу қонунлар инсон манфаатлари, фарзандларнинг ҳуқуқлари — олий мезон, умуминсоний қадрият эканлигини ўзида ифода этади ва бизнинг миллий қадриятларимизга ҳам мос келади. Зеро, мамлакатимизда мустақилликнинг илк йилидаёқ соғлом авлод тарбияси умумхалқ ҳаракатига айлантирилди. "Баркамол авлод — юртимиз таянчи, мамлакатимиз келажаги" шиори остида кенг кўламли ишлар амалга оширилди.

Бундан ташқари, мамлакатимизда ҳуқуқий таълимнинг узлуксизлигини таъминлаш ҳар бир кишига амалий фаолиятда зарур бўладиган ҳуқуқий билимларни белгиланган давлат стандартлари даражасида беришни таъминлаш, ҳуқуқий таълим ва ҳуқуқий тарбиянинг усуллари ва воситаларини такомиллаштириш борасида мунтазам равишда аниқ ишлар амалга оширилиб келинмоқда.

Шунингдек, ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни оширишга қаратилган Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармон, қарор ва фармойишлари, Олий Мажлиснинг қонун ва қарорлари, Вазирлар Маҳкамаси қарорлари ижроси босқичма-босқич таъминланмоқда. Ана шу салмоқли вазифани амалга оширишда Марказнинг ўз ўрни мавжуд. Ушбу институтнинг фаолият юритаётганлиги мамлакатимизда инсон манфаатлари, жумладан болалар манфаати — олий мезон эканлигини ўзида ифода этувчи рамзлардан бири десак муболаға бўлмайди.

Раъно ЗАРИПОВА,
Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси депутати

ОБОД ҚИШЛОҚ – ОБОД ВАТАН

Бошланиши биринчи бетда.

Давлатимиз раҳбари мамлакатимиз Конституцияси қабул қилинган куннинг 16 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузасида бу фикрни янада давом эттирди: "Бугун, вақт ўтиши билан, ҳаётнинг ўзи мамлакатимиз эришаётган юксак марралар Конституциямизда мустаҳкамлаб қўйилган, халқимизнинг орзу-умидлари, бугунги ва келажак манфаатларига жавоб берадиган қоида ва принципларнинг нақадар тўғри эканини исботламоқда десам, ўйлайманки, бу фикрга сизлар ҳам қўшиласиз. Халқимизнинг ўсиб бораётган ижтимоий фаоллиги, унинг сиёсий ва ҳуқуқий тафаккурида юз бераётган чуқур ўзгаришлар юксалиб бориши билан мамлакатни ислоҳ қилиш бўйича биз танлаган моделнинг мантиқий давоми юртимизни демократик янгилаш учун янги вазифаларни, фуқароларимизнинг давлат бошқарувидаги ролини оширишни тақозо этмоқда".

Истиқлолнинг дастлабки йилларида мамлакат ижтимоий-сиёсий ҳаётини тамомила янгилаш, янги жамият барпо этиш, бошқарув тизимини ўзгартириш юзасидан Юртбошимиз белгилаган беш асосий тамойилнинг ҳар бири, хусусан, ўтиш даврида айнан давлатнинг ўзи бош ислоҳотчи сифатида бутун масъулиятни ўз зиммасига олиши зарурлиги ўзини оқлади. Жаҳон давлатчилиги тарихи шундан далолат берадики, бир тузумдан иккинчи тузумга ўтилаётганида, токи бу жараён анча узоқ давом этиши табиий экан, ижтимоий-сиёсий муносабатларда, иқтисодий танглик ҳолатларида, дунёда юз бераётган турли ҳолатлар билан бевосита боғлиқ мураккаб шароитларда, масалан бугунги глобал молиявий танглик ҳолатида давлат аҳоли турли қатламларини муҳофазалашга доир тадбирларни кўриши, бош ислоҳотчи сифатида бунга ҳар жиҳатдан тайёр бўлиши даркор. "Бир сўз билан айтганда, — деб таъкидлади Ислом Каримов, — мамлакатимизда глобал инқирознинг оқибатларини, бугунги ва эртанги кутиладиган таъсирини ҳисобга олган ҳолда, қатъий, ҳар томонлама ўйланган кенг кўламли лойиҳалар бугун амалга оширилмоқда. Албатта, мамлакатимизда бундай чора-тадбирлар тадбиқ қилиниши билан бир қаторда, бу жиддий синовни енгиш, ҳеч шубҳасиз, кўп жиҳатдан ҳаммамиздан аввало масъулиятимизни теран ҳис қилишни, барча имконият ва ресурсларимизни ишга солишни талаб қилади".

Тантанали маросимда давлатимиз раҳбарининг кириб келаётган янги 2009 йилга "Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги йили" деб ном бериш, шу улуғ ниятни рўёбга чиқазиш юзасидан махсус давлат дастурини ишлаб чиқиш тўғрисидаги таклифи мамнуният билан кутиб олинди. Бу бежиз эмас, албатта. Истиқлолимизнинг дастлабки қадамларидан бошлабоқ, мамлакатимизда "Деҳқон бой бўлса — юртда тўкинчилик бўлади" деган шиор ўртага ташланди. Юртбошимизнинг қишлоқ аҳолисига томорқа ва уй-жой қуриш учун ер ажратиш тўғрисидаги тарихий Фармони эълон қилинди. Ўтган йиллар давомида қишлоқда турмуш тарзини ўзгартириш, маданий-маиший, тиббий хизмат кўрсатишни яхшилаш, она ва бола саломатлиги билан боғлиқ чора-тадбирларни амалга ошириш, уй-жой қурилишига кўмаклашиш, ёш оилаларга моддий ёрдам кўрсатиш, узоқ аҳоли пунктларини туман, вилоят марказлари билан боғловчи йўлларни таъмирлаш, янгиларини қуриш, қишлоқ аҳолисини тоза ичимлик суви билан таъминлаш борасида амалга оширилган ишлар фикримизнинг далили бўла олади. Энди эса бу ишларни янги сифат босқичига кўтариш, қишлоқ аҳолиси манфаатларини янада тўлиқ таъминлашга қаратилган ҳуқуқий базани яратиш ва мустаҳкамлаш вазифаси қўйилмоқда. Бунда қишлоқларимизга замонавий саноат корхоналарини олиб кириш, маиший хизмат соҳасини ривожлантириш, янги иш ўринларини яратиш ҳисобига ёшларнинг фойдали меҳнат билан бандлик даражасини кўтариш, фермерлик ва тадбиркорлик ҳаракатини янада кенг қўллаб-қувватлаш, ҳосил далалари унумдорлиги ошириш ва, маърузада алоҳида таъкидлаб ўтилганидек, "биз учун энг катта бойлик бўлган инсон саломатлигини асраш, аҳолининг тиббий маданиятини ошириш, таълим-тарбия тизимининг моддий базаси ва сифат даражасини кучайтириш" бирламчи аҳамият касб этади.

Бу вазифаларни амалга оширишда ижодкор зиёлилар, маънавият ва маърифат тарғиботчилари, эл-юрт манфаатлари йўлида фидойилик кўрсатаётган барча юртдошларимиз ҳам фаол иштирок этишлари керак.

Қишлоқларимизнинг ободлигида юрт ободлиги ўз аксини топади.

"БИЛМАДИМ, НЕ ЭДИ ГУНОҲИМ?"

ёхуд Улуғбек фожиасининг асл илдизлари нимада эди?

Тарих ва тақдир

Қарийб олти асрдан буён инсоният буюк ҳукмдор ва улуғ аллома Мирзо Улуғбекнинг жонига қасд қилган шаҳзода Абдулатифни падаркуш сифатида лаънатлаб келади. Фожиадан сўнг, олти ой ўтгач, Мирзо Улуғбек тарафдорлари томонидан ўлдирилган Абдулатифнинг номи тарихий манбаларда қора бўёқлар билан тилга олиниши бежиз эмас.

1449 йил кузида Самарқандда юз берган бу фожианинг ташкилотчилари ва ижрочилари ҳақида жуда кўп маълумотлар сақланган. Фожианинг асл илдизлари, уни келтириб чиқарган сабаблар ҳақида тарихий манбаларда очиқойдин ёзилмаган бўлса-да, барибир айрим ишоралар мавжуд. Шунга қарамасдан, собиқ совет тарихшунослигида бу фожианинг сабаблари анча бўрттирилиб, унинг моҳиятига ўзгача "тўн кийдирилган"ни сезиш қийин эмас. Яъни Мирзо Улуғбекнинг улуғ астроном сифатида осмон жисмларини ўрганиши жоҳил диндорлар томонидан Аллоҳга шаккоклик сифатида баҳоланиши шу фожиани келтириб чиқарди, дейиш — бу, тарихини сохталаштиришга уринишнинг яна бир кўринишидир. Ҳолбуки, бутун борлиқни, шу жумладан осмон жисмларини теран илмий нигоҳ билан кузатиш ва ўрганиш, бу борада изчил тадқиқотлар олиб бориш нафақат Мирзо Улуғбек замонида, балки унга қадар ҳам, соҳибқирон Амир Темур, Шоҳруҳ Мирзо даврларида ҳам ҳукмдорлар, салтанат илму урфонининг анъанаси бўлиб келаётган эди.

Шу чоққача бизда академик Т.Қори Ниёзий ва профессор В.Шегловларнинг: "Мирзо Улуғбек астрономия билан шуғулланганлиги учун реакцион диндорлар томонидан даҳрийликда айбланган. У прогрессив илмга қарши бўлган руҳонийлар фитнасининг қурбони бўлган", деган илмий хулосалари урф бўлиб келди. Бошқа олимлар ҳам бу сохта хулосани давом эттиришган.

Бундай қараш бадиий адабиётга ҳам кўчиб ўтган эди. Хусусан, ёзувчиларимиз олимларнинг бу хулосаларига чиппа-чин ишониб, Мирзо Улуғбек фожиасини ҳақиқатдан анча йироқ тарзда бадиий ифода қилдилар.

Хўш, шўро олимларининг фикрларида асос борми? Тарихий манбалар бу фикрни тасдиқлайдими? Падаркуш Абдуллатиф атрофини ўраб олган ёвуз оломонни жунбушга келтириб, қирқ йил Туронзаминга адолатли ҳукмдорлик қилган улуғ алломани маҳв этишга бошлаган, салтанат душманларининг фарзандни ўз отасига қарши қайратган ўч-аламига боиси нимада эди? Мақоламизда ушбу саволларга жавоб излашни ният қилдик.

Дастлаб "Шарқда астрономия билан шуғулланиш даҳрийлик ҳисобланганми?" — деган саволга жавоб излайсак. Инсоният кашф қилган барча илмларнинг ватани ҳисобланган Шарқда астрономия билан жуда қадимдан шуғулланиб келинган. Аждодларимиз оташпарастлик ибодатхоналарида аниқ йил ҳисоби жадвалларини яратганлар. Шу жадваллар асосида ўз диний маросимларини амалга оширганлар.

Ислом дини Араб мамлакатлари, Эрон ва Мовароуннаҳрга ёйилгач, астрономия фани янада тараққий этганининг гувоҳи бўламиз. IX асрда халифа ал-Маъмун даврида ислом динининг маркази Бағдодда биринчи расадхона барпо қилинган эди. Ўз кўлами жиҳатидан анча йирик бўлган бу илмий марказда кўплаб Марказий осиёлик алломалар илмий тадқиқот олиб борганлар.

Айнан шу даврда буюк ватандошимиз Аҳмад ал-Фарғоний ҳам астрономияда катта кашфиётлар қилиб, араб мамлакатларида ном қозонган. IX асрнинг иккинчи ярмида Самарқандда аллома Муҳаммад ибн Аҳмад ибн Юсуф ас-Самарқандий астрономик тадқиқотлар олиб бориб, "Ал-Ҳакимга бағишланган улуғ зиж" номли илмий китобини ёзганлиги маълум.

Машҳур шоир ва аллома Умар Хайём ҳам астрономия билан шуғулланиб, "Малик шоҳга бағишланган астрономик жадвал" тузган. Аммо ҳеч ким уларни даҳрийликда, шариатга шак келтиришда айбламаган. Амир Темур саройида ҳам астрономлар илмий тадқиқотлар олиб борганликлари манбаларда қайд этилган.

Ҳамма ишлардан кўра тоат-ибодатни аъло кўрадиган, шариатга тўлиқ амал қилган Мирзо Шоҳрухнинг саройида ҳам астрономлар яшаб ижод қилишган. Шу ўринда машҳур олим Ғиёсиддин Жамшид ал-Коший Самарқандга келишидан олдин Ҳиротда яшаб, "Хоқонга бағишланган зиж" номли илмий рисоласини Шоҳрух Мирзога бағишлаганини эслаш кифоя.

Бу тарихий маълумотлардан шундай хулосага келишимиз мумкинки, Шарқ мамлакатларида қадимда ҳам, ислом дини жорий этилганидан кейин ҳам астрономия билан шуғулланиш даҳрийлик, диндан қайтиш деб ҳисобланмаган. Аксинча, ислом давлатларининг ҳукмдорлари бу фаннинг ривожи учун ҳомийлик қилганлар. Шу сабабли Мирзо Улуғбек астрономия билан шуғулланганлиги учун даҳрийликда, шариатдан чекинишда айбланган деган фикрнинг сохталиги ўз-ўзидан аён бўлиб қолади.

Мирзо Улуғбек билан ёнма-ён яшаб, ижод қилган аллома Ғиёсиддин Жамшид ал-Кошийнинг ёзиб қолдирганларига назар солайлик. Аллома Мирзо Улуғбекни "Ислом шоҳи" деб атайди. Ва у ҳақда: "Ҳақиқат шундайки, у (Мирзо Улуғбек) муқаддас Қуръоннинг катта қисмини ва унинг ҳар бир оятига ёзилган шарҳларни ёддан билади. У ўз фикри ёки сўзини тасдиқлаш учун Қуръондан кераклик оятни ёддан ўқийди. Мирзо Улуғбек ҳар куни Қуръонни ёддан биладиган қорилар ҳузурида икки сурани ёддан ўқийди ва бирорта ҳам хато қилмайди. Араб тили ва грамматикасини яхши билади. Арабчада ажойиб тарзда ёзади" деб ёзган эди. Ал-Кошийнинг ушбу маълумотлари Мирзо Улуғбекнинг ислом динига бўлган ҳурмат ва эътиборини яққол кўрсатиб турибди.

Демак, шўролар даврида яратилган айрим бадиий асарларда Мирзо Улуғбек ислом динига беписанд қараган, деярли худосиз шахс сифатида тасвирланганининг асоси ҳам пуч бўлиб чиқяпти.

Мирзо Улуғбек Самарқандда, Бухоро ва Ғиждувонда учта ҳашаматли мадраса қурдирганлиги, Шаҳрисабзда Кўкгумбаз масжидини, Термиз саййидлари қабрлари устига улуғвор мақбара барпо қилдирганлигини, неча-неча улуғлар мангу қўним топган Шоҳи Зинда зиёратгоҳ мажмуасини ободонлаштирганини инобатга оладиган бўлсак, алломанинг ислом динига бўлган эътиқоди жуда юксак эканига иймон келтирамиз. Тарихий манбаларда Мирзо Улуғбекнинг фиқҳдан ҳам жуда яхши хабардор бўлганлиги, аллома Оловуддин ал-Бухорий фиқҳ тўғрисидаги рисоласини унга бағишлаганлиги айтилган. Қолаверса, Самарқандда Мирзо Улуғбек томонидан барпо қилинган мадраса деворлари сиртига: "Пайғамбар алайҳиссалом айтдилар: "Дунё ўзи бир лаҳзадир, уни тоат билан ўтказгин", "Мулк Аллоҳникидир. Боқийлик Аллоҳ учундир. Шукур Аллоҳ учундир, Буюклик Аллоҳ учундир", "Сизларнинг яхшиларингиз Қуръонни ўрганиб, кейин (бошқаларга ҳам) ўргатганлардир", "Аллоҳ кимга яхшиликни хоҳласа, уни динда олим қилиб қўяди", "Аллоҳга ҳақ сўздан кўра яхшироқ кўринадиган садақа йўқ" каби ҳадислар ниҳоятда моҳирлик билан ёзилганки, бу мисоллар Мирзо Улуғбекнинг ислом динига бўлган муносабати қай даражада эканини яққол кўрсатиб турибди. (Мадраса деворларига битилган ҳадислар билан таништирганлари учун Регистон музей- қўриқхонаси директори Қ.Ҳасановга ва илмий ходим Б.Маъруфийларга миннатдорлик билдирамиз).

Юқоридаги маълумотлардан кўриниб турибдики, Мирзо Улуғбекнинг ислом динига бўлган муносабати ҳеч кимда эътироз туғдирмаган ва ҳеч ким бу борада уни айблай олмаган. Шу ўринда, нега Улуғбекка замондош айрим руҳонийлар уни шариатдан чекинганликда айблашиб, таъналар қилишган, деган ҳақли савол туғилади. Бу саволга ишонарли жавоб топиш учун Мирзо Улуғбекнинг ҳукмдор сифатида олиб борган иқтисодий ва сиёсий фаолиятини таҳлил қилмоқ лозим бўлади. Маълумки, Мирзо Улуғбек чинакамига халқпарвар ҳукмдор бўлганлиги учун оддий халқнинг иқтисодий аҳволини енгиллаштириш борасида учта муҳим ислоҳотни амалга оширган эди.

Дастлаб улуғ ҳукмдор ердан олинадиган солиқ миқдорини анча камайтирган. Сўнгра мамлакат ҳудудида йирик пул ислоҳотини ўтказган. Ислоҳот икки босқичда амалга оширилган. Дастлаб қиймати ва оғирлиги баланд бўлган янги кўринишдаги мис тангалар зарб қилинган. Сўнгра эски тангалар янгисига алмаштирилган. Тангашунос Е.Давидовичнинг тадқиқотига кўра, танга алмаштириш жараёни осойишталик билан ўтказилган ва халқ бундан жабр кўрмаган. Эски тангалар бутунлай алмаштирилиб бўлингач, янги тангаларни зарб қилиш марказлаштирилган ва бу фақатгина Бухоро шаҳрида амалга оширилган. Пойтахт Самарқандда эса олтин ва кумуш тангалар зарб қилинган. Бу ислоҳот натижасида халқнинг мис тангаларга ишончи ортиб, савдо-сотиқда жонланиш юз берган. Аммо бу икки ислоҳот натижасида катта ер эгалари, мулкдорлар ва йирик шаҳарларнинг ҳокимлари катта фойдадан маҳрум бўлган. Чунки ислоҳотларгача мис тангалар Мовароуннаҳрнинг бир неча йирик шаҳарларида зарб қилинар, чалкашлик ва қаллобликлардан кўпгина амалдорлар фойда кўрар эди. Ўз навбатида бу ислоҳотлардан давлат хазинаси ҳам зарар кўрарди.

Кўрилган зарар савдо-сотиқ ва ҳунармандчиликдан олинадиган тамға солиғидан қопланган. Айнан мана шу солиқ катта мулкдорларнинг "томоқларига худди суякдек" тиқилар эди. Шариатда назарда тутилмаган бу солиқ турини дастлаб муғуллар жорий қилишган бўлиб, Амир Темур давлатида ҳам у ўз кучида қолган эди. Катта мулкдорлар бу солиққа ўта қарши бўлсалар-да, ҳеч ким уни Амир Темурга очиқ айта олмаган.

Тарихчи Хондамир қизиқ бир воқеани ёзиб қолдирган. Тамға солиғидан норози бўлган Ҳирот шаҳрининг мулкдорлари мавлоно Муҳаммад ибн Саидиддин Масъуд Тафтонзонийни Самарқандга Амир Темур ҳузурига жўнатадилар. Мавлоно Тафтонзоний Соҳибқирондан тамға солиғини бекор қилишни сўрайди. Мавлононинг сўзларини тинглаб бўлган Амир Темур вазирига ҳурматли меҳмонга Самарқанддан йиғилган тамға солиғидан беш минг кебек динор олиш учун барот (хазинадан пул олиш учун бериладиган расмий ҳужжат) келтиришни буюради.

Мавлоно Муҳаммад Тафтонзоний Амир Темурга миннатдорлик билдириб, баротни олиб, маблағни ҳам олиш учун хазинага йўл олади. У хазинадан айтилган маблағни олгач, яна Амир Темур уни ўз ҳузурига чорлайди.

Давоми олтинчи бетда.

ТАЛАБАЛАР КУТГАН НАШР

Мамлакатимизда ёш авлоднинг келажагини кўзлаб амалга оширилаётган ҳар бир тадбир, улар учун яратилаётган барча шарт-шароитлар юртимиз, халқимиз эртасини ўйлаб қилинаётган хайрли саъй-ҳаракатлардир. Шу кунларда бир йўла иккита сони чоп этилган янги нашр — "Талабалар дунёси" журнали ёшларнинг илм ва касб-ҳунар сир-асрорларини эгаллаш йўлида уларга ҳар жиҳатдан рағбат беришга, маънавий мадад кўрсатишга йўналтирилгани билан муҳим тарбиявий аҳамиятга эга.

"Талабалар дунёси" мазмун-мундарижасига кўра, ижтимоий-маданий, ахлоқий-тарбиявий, адабий-маърифий ойлик журнал. Мазкур нашрни илк сони чиқиши билан қутлаб, Ўзбекистон Қаҳрамони, халқ шоири Абдулла Орипов шундай тилак билдирган: "Талабалар дунёси" журналининг ижодий жамоаси бунёдкор ёшларнинг илм ва ҳунар эгаллашлари йўлидаги интилишларига маънавий мадад бериб борсалар, ўйлайманки, улар ўз эзгу мақсадларини адо этган бўладилар".

Дарҳақиқат, янги журналнинг эзгу мақсадлар йўлидаги дастлабки қадамлари — биринчи ва иккинчи сонлари мазкур нашр ўз фаолиятини дадил бошлаганидан далолат беради. Ҳар иккала сонда ҳам турли-туман мавзуларда кўплаб қизиқарли мақолалар, адабий-бадиий асарлар, тил, тарих, адабий меросга доир тадқиқот ва маълумотлар эълон қилинган. Албатта, бунда асосан ёш ижодкор талабаларга кенгроқ ўрин берилган. Жумладан, Иброҳим Азизнинг "Дунё билан юзма-юз", "Тилим — жон дилим" мақолалари, Муҳаббат Тўхташеванинг, Норсафар Имомнинг жонли суҳбатлари, Отабек Раҳим, Дилфуза Маҳкамованинг шеърлари, Алишер Отабоевнинг бадиий таржималари бу ижодкор ёшларнинг имкониятларини кўрсатиб турибди.

Айни пайтда "Талабалар дунёси" тажрибали, таниқли ёзувчи ва шоирларга, олимларга ҳам ўз саҳифаларидан анчагина жой ажратган. Мақсад ёшларга ҳам мутолаа завқини улашиш, ҳам устозлар тажрибасидан уларни хабардор қилмоқ. Бу жиҳатдан, Ғайбулла ас-Салом, Ҳамиджон Ҳомидов, Луқмон Бўрихон, Турсуной Содиқова, Рустам Обид, Насриддин Муҳаммадиев, Орзиқул Эргаш, Ваҳоб Раҳмон, Шарофат Ашурова, Муҳаммад Исмоил сингари ижодкорлар, адабиётшуносларнинг мақолалари, асарларидан парчалар, шеър ва ҳикоялари журнал мундарижасини бойитган. Америкалик мутахассис Рэйчел Харэлнинг ўзбек модерн шеъриятини инглиз тилига ўгиришга доир мароқли мулоҳазалари, буюк ҳинд адиби Робин Дронатҳ Такурнинг Тож Маҳал ҳақидаги шеърий асарларининг илк бор ўзбек тилига таржима қилиб эълон этилгани "Талабалар дунёси"нинг имкониятлари кенглиги, келажакда бу нашр ижодкор зиёлилар эътиборини қозона олишидан дарак бериб турибди.

Шу ўринда мазкур журнални ташкил этишда жонбозлик кўрсатган, унинг мазмун-мундарижасини тайин этишда раҳбарлик қилган жонкуяр адиб Мурод Хидирнинг, қолаверса, ижодий жамоанинг хизматларини таъкидлаш жоиз.

Умид қиламизки, "Талабалар дунёси" сондан сонга такомиллашиб, ҳам мазмунан, ҳам шаклан бойиб, нафақат талабаларнинг, балки юртимиз ёшларининг доимий ҳамроҳига айланади.

ДИҚҚАТ ТАНЛОВ!

"Ўзбекнаво" эстрада бирлашмаси Эстрада санъатини ривожлантириш жамғармаси, "Камолот" ёшлар ижтимоий ҳаракати марказий кенгаши, Ўзбекистон Миллий телерадиокомпанияси, Бастакорлар уюшмаси, "Туркистон" саройи билан ҳамкорликда "Наврўз" умумхалқ байрами ҳамда Тошкент шаҳрининг 2200 йиллик юбилейига бағишланган эстрада хонандаларининг

"ҚАЛБИМДА ВАТАН МАДҲИ"

республика кўрик-танловини ўтказади.

КЎРИК-ТАНЛОВНИНГ МАҚСАДИ:
Мамлакатимизда миллий эстрада санъатини янада ривожлантириш орқали ёш авлод онг-шуурида она-Ватанга, миллий истиқлол ғояларига садоқат руҳи чуқур илдиз отишини таъминлаш, саҳна санъати воситасида ўзаро меҳр-оқибат, бағрикенглик, бирдамлик, тотувлик ва бошқа умуминсоний қадриятларни тараннум этиш, "Наврўз" умумхалқ байрами билан боғлиқ қадимий урф-одатларимизни, миллий қадриятларимизни мадҳ этувчи ҳамда Тошкент шаҳрининг 2200 йиллик юбилейига бағишлаб яратилган янги оригинал қўшиқларнинг муаллифларини рағбатлантириш, шунингдек, янги истеъдод эгаларини кашф этишдан иборат.

Кўрик-танловда 16 ёшдан 40 ёшгача бўлган профессионал санъаткорлар, ҳаваскор эстрада хонандалари, алоҳида жамоалар, олий ва ўрта-махсус санъат ўқув юртларининг талабалари ва жамоалари, эстрада соҳасида ижод қилаётган бастакор ва шоирлар иштирок этишлари мумкин.

2008 йилнинг декабр ва 2009 йилнинг январ ойларида бўладиган мазкур кўрик-танлов уч босқичда ташкил этилади:

— биринчи босқич 2008 йил декабр ойининг иккинчи ўн кунлигида Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳри ва вилоятларнинг туман ва шаҳарларида;

— иккинчи босқич 2009 йил январ ойининг иккинчи ўн кунлигида вилоят марказларида;

— якуний босқич 2009 йил 24 январида Тошкент шаҳридаги "Туркистон" саройида бўлиб ўтади. Танловнинг барча босқичларида мутахассислардан иборат ишчи гуруҳи ва ҳакамлар ҳайъати иш олиб боради.

Кўрик-танловда иштирок этувчи ҳар бир хонанда иккитадан қўшиқ ижро этади:

— биринчи қўшиқ "Наврўз" байрамига ёки Тошкент шаҳрининг юбилейига бағишланган бўлиши лозим;

— миллий эстрада йўналишидаги иккинчи янги қўшиқни хонанданинг ўзи танлайди.

Ижрочи асарни вокал-чолғу ансамбли жўрлигида ёки мусиқий фонограмма — "мини диск" ёрдамида жонли овозда ижро этади.

Қатнашчиларнинг дастури, ижро маҳорати, танланган мавзуларнинг кўрик-танлов низомида кўзда тутилган мақсадларга мослиги, овоз ва созларнинг уйғунлиги, ижро этилаётган асарга танланган саҳна либослари ҳамда саҳна маданияти 10 балли тизимда баҳоланади.

Кўрик-танлов ғолиблари "Ўзбекнаво" эстрада бирлашмасининг I, II, III даражали дипломлари, фахрий ёрлиқлар ҳамда совринлар, тегишли ташкилот ва ҳомийларнинг эсдалик совғалари билан тақдирланадилар.

Жумладан:

— 1 та биринчи даражали диплом ва 1000000 сўм пул мукофоти;

— 2 та иккинчи даражали диплом ва 750 000 сўмдан пул мукофоти;

— 2 та учинчи даражали диплом ва 500 000 сўмдан пул мукофоти;

— 3 та рағбатлантирувчи диплом ва бир йилга имтиёзли лицензия;

Кўрик-танловда ғолиб деб топилган қўшиқларнинг ижрочилари мамлакатимиз санъаткорларининг хорижий мамлакатларда ўтадиган гастрол сафарларига таклиф этилади, энг яхши қўшиқлар "Ўзбекнаво" эстрада бирлашмасининг телевидение орқали намойиш этиладиган "Йилнинг энг яхши қўшиқлари" дастурига киритилади.

Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳри саралаш босқичи ғолибларининг рўйхати ва уларнинг тўлиқ концерт дастури ҳамда ижро этиладиган қўшиқларнинг матнлари, муаллифлар ва бастакорлар ҳақидаги маълумотлар "Ўзбекнаво" эстрада бирлашмаси ташкилий қўмитасига 2009 йилнинг 15 январигача тақдим этилиши керак.

Манзил:
Тошкент шаҳри, Навоий кўчаси, 2-уй, "Туркистон" саройи.
Телефонлар:
235-52-80; 235-89-93.

Турсун АЛИ

СОЧИНГ ТОЛАСИДА КЎЗИМНИНГ РАНГИ

КУЗ РУҲИЯТИ

Анжир соясида қунишган чумчуқ
куз келганин сезасан
ҳаммадан бурун

Қоратолни чулғаган ажин
Танаси буралиб майишган ёмон
новдаларга илашган мезон

Эшикни очаман дилгир
елкамга қўнади қарғадек шамол
қадамимда инграниар садо

Узилган япроқнинг шитири
дунёни қамрайди беҳад
қушчалар уйғониб кетади чўчиб

ШАМОЛ ҚЎШИҒИНИ ТИНГЛА[1]

Сарғайган япроқлар соясида жим,[2]
безовта қушчани кузатиб,
шамол қўшиғини тингла.

Ёмғир қиличининг тиғи остида,
жиққа ҳўл бадан-ла қиқирлаб,
шамол қўшиғини тингла.

Жиловланган қулун ёнида,
олов ёлларини силаб беозор,
шамол қўшиғини тингла.

БЕМОР КЕЧА

Умр йўлдошим бетоб бўлганида
ёзилган сатрлар

Эй воҳ сўлғинландинг гулим
япроғингга кул сепилди
шабнам янглиғ яшнатай ўзим

Тонг отмаяпти сира ҳам
ёнимдасан-ку гулим
сени излаяпман титилиб

Нимиққан гул менинг ёнимда
ифорин қучоқлаб ўпаман
кўзларимга қўяман суртиб

Эй қушчам овоз пардаларинг
синган пиёланинг товушига ўхшар
синиқлари юрагимга санчилар

Эҳ овозинг шу қадар нолон
бир ўлиб
бир тирилдим мен

Атиргулим кел тағин бир порлагин
зардобга тўйинган юрагим
шеър ёзган шоирдай бўшансин

Ичимда тун оқармас
зеро юлдуз йўқ ой йўқ
бетобланган сенми ёхуд мен

Ухлаяпсан тўлғаниб сокин
мен эса уйғоқман
дилимда Зулжалолга илтижо

Сен ҳали соғайиб кетасан гулим
кўзларинг селида чайқалиб
кузатгайсан мени ортимдан

ДАМ ОЛАЁТГАН ОДАМ

Дам олаётган одамга қийин
ўйлар маконида яшайди нотинч
у бугунни ҳам
эртани ҳам
ўйлайди беихтиёр
ўйлар юрагининг деворларин
емирар каламушдай
кўзларин калхатдай чўқир
ич-ичини тирнайди ўйлар
у бугунни ўйласа
зилзила зарбидай урар юраги
эртасин ўйласа гўзал кўринар дунё
индинини ўйласа у
сув сепгандек осуда

* * *

Сенинг нигоҳингда ҳеч ким сезмаган
тиғли найза кўрдим мен
во ажабо қалбим гулшанида
сен томон талпиниб гуллаётган
нафис чечакларим қовжираб сўлди

* * *

Дағал, хунук сўзларим,
гулдай нозик кўнглингга
озор бериб тикандай
наҳот яшаяпман
ёвқур дунёда?!

* * *

Сени унутдимми, қалбдан сўрайман,
кўзим сарҳадида сачрар суюқ ҳайқириқ,
дилим риштасига илашар оғриқ.

Сен хаёлсан, бесарҳад хаёл,
унутиб бўларми, о, ахир, сени
юрагим тубига чўккан Аёл.

Бас, унутмоқ бўламан сени,
юрагим устидан ўтади
гурсиллаган таниш қадамлар қавми!

* * *

Юлдуз янглиғ олисдасан севгилим,
гуриллаб ёнаётган оловдай
ёндирасан вужудим дарахтзорини.

Вақт деворига суяниб,
сени кўп ўйлайман, севгилим,
айтгил, девор нурамасми ахир?!

ИНАНГУ

1

Китоблар жовонга терилган
гўё улар бир дунё гунг одамлар
дардларин ҳеч кимга айтолмас

2

Яшаётир
сен учун у
тириклайин ўлдириб ўзин

3

Ўзин танимаган одам
тонг кўйлагига ёпишар
тош отади кундуз кўксига

4

Қўй қайғурма дунё кенг
қўй шодланма дунё тор
мен ҳам сендек яшаётирман

5

Руҳим осмонида дарбадар шодлик
гўё
чақмоқ урган дарахтман

6

Ярим тунда мени уйғотди,
жим ҳайқираётган —
маъюсгина кўзларинг.

7

Балки сен ёлғиз эмассан,
менинг юрагимда ёлғиз яшаётган
маъсума, бева аёл.

8

Ухлаётган сулув аёлнинг
дарё сочларида чўмилмоқ
оҳ нақадар гўзал.

АВТОПОРТРЕТГА ЧИЗГИ

Бу кеча кўзимга қўнмади уйқу
Бедор одам жимгина
Сўзлаб чиқди ичимда

ЧАҚМОҚ ШУЪЛАСИ

Сочинг толасида кўзим ранги барҳаёт

* * *

Отнинг туёғида чайқалади йўл

* * *

Қалбинг кўпригидан ўтмоқдаман жим.

* * *

Теграм узра шамол тош чайнар аҳён.

---

[1] Япон ёзувчиси Харуки Мураками романининг номи

[2] Вилланелла — дастлаб ўрта аср француз ва италян халқ шеъриятида чўпонлар қўшиғи саналган уч сатрли, сатрлари такрорланиб келадиган шеър шакли.

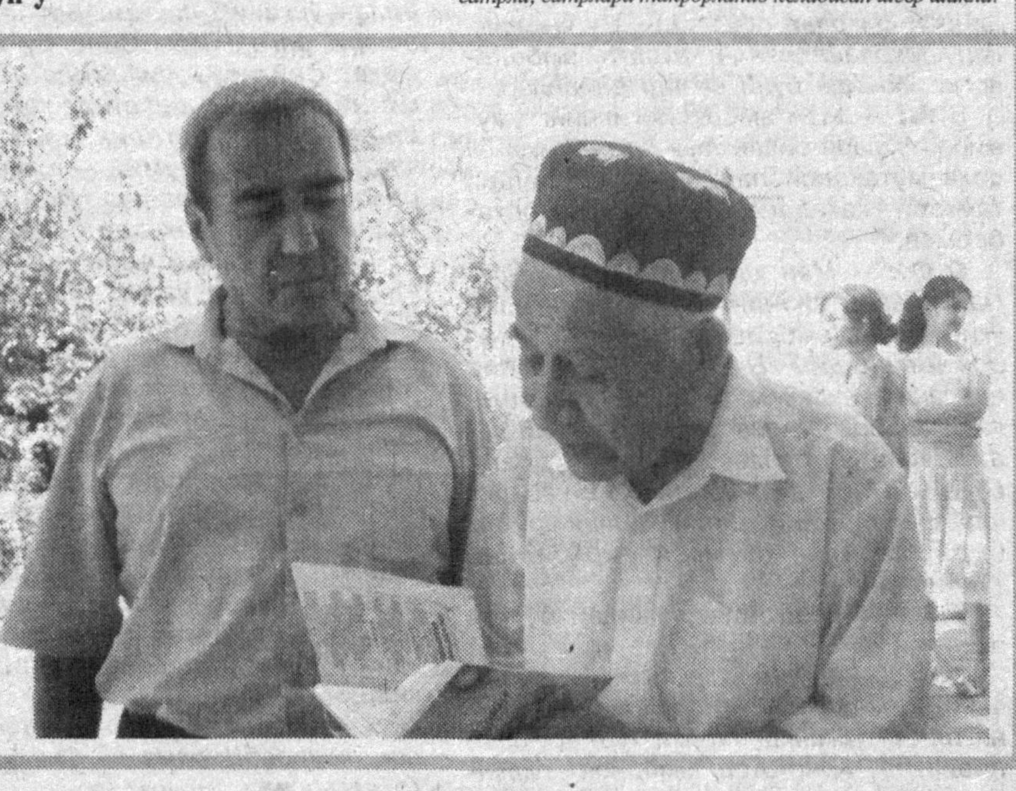

Оз-оз ўрганиб...
Адабиётшунос олимлар
Абдулла ЖАЛИЛ ва Алихон ХАЛИЛБЕКОВ

Зубайда ИШМАНОВА

Яшараман ҳар янги тонгда

ҲУРЛИКДА

Топай қайдан шаддод ёшликни,
Қани ўша кўзимдаги нур?
Армонлар тиклайди бўшлиқни,
Соғинчнинг юклари оғирдир.

Бўлолмадим бахтли бир бағир,
Ахир баҳор мендан қўҳлик-да.
Қай ҳолатга тушдик биз ахир,
Паноҳ излаб битта йўқликдан.

Ажаб, вақт ҳам мен билан чопди,
Йўлим озод, қўлларим озод.
Чопсам олға, айт нима бўпти,
Яшагандек битта одамзод.

ТЎРТКЎЛ

Юрагимни билгандек, қўмсаб
Шу томонга қайрилар йўлим.
Узоқлардан онамга ўхшаб,
Доим чорлаб турар Тўрткўлим.

Ўтди ҳар хил бу ҳаёт зайли,
Арзир қанча ташвишин тортсам.
Бари ўша Тўрткўл туфайли,
Нима топсам, нима йўқотсам.

МАНЗАРА

Бунчалар қаҳрли қишнинг нафаси,
Осмонда юлдузлар нур сочар беун.
Симларда тош қотган аёзнинг саси,
Соғинч илинжида юраклар дилхун.

Ухлар дарахтларда толиққан баҳор,
Совуқ ялтирайди гулханларда қўр.
Қиш танни титратар, десалар бекор,
Илло, аёзнинг ҳам гашти жуда зўр.

Чексиз мовий осмон қушнинг қафаси,
Оёқлар остида ғичирлайди қор.
Яйратса борлиқни қишнинг нафаси,
Гўзал юракларда бир илиқлик бор.

ИШХОНАДА

Бошланади бунда уйғониш,
Одоб сингиб қолган бешикдан.
Бу ердаги таниш-нотаниш
Салом бериб кирар эшикдан.

Бир-бировга ўзни қиёслаш,
Кулиб боқар бахт ва саодат.
Она юртни дилдан эъзозлаш,
Туркийга хос бу азал одат.

Яшараман ҳар янги тонгда,
Қувонаман — қувончим чексиз.
Яшаяпман шундай Ватанда,
Кипригимга қўнмаган гардсиз.

Қилар бу эрк ўзни намойиш,
Қарздорман мен она халқимдан.
Ахир бунда барча фармойиш
Бошланади салом-аликдан.

ИШҚ

Ишда ҳар кун ҳориб-толмасам,
Фақат сен-чун асрадим ўзни.
Ёки сенга айта олмасам,
Сарф қилмаган муқаддас сўзни.

Йиғлар кимдан зада бўлган дил,
Дунё мени кўзга илгунча.
Аросатда кутдим неча йил,
Ишқим мени одам қилгунча.

БУ ИККИ ЖАҲОН

Устоз Т.Қайипбергеновга

Йўқ, ўйлаб топмайсиз чексиз ўйларни,
Тотиб кўрган одам талх ҳаёт таъмин.
Қучоқ очиб кутар Маманбийларни,
Сизни жондан севган бу кўҳна замин.

“Қорақалпоқ қизи” толега ёр-ку,
Ажратар ўзича қорадан оқни.
Миллион чарақлаган кўзимиз бор-ку,
Қаратса оғзига қорақалпоқни.

Ака укасидан атай ўч олса,
Ватан Ватан эмас, бир оддий макон.
Тиллар тилингиздан чексиз куч олса,
Сизга таъзим қилар бу икки жаҳон.

Бораяпсиз манзилга юракдан ўтиб,
Юк бўлмас елкада қирқ битта макр.
“Қорақалпоқнома” — авлодга мактуб,
Саҳрода улғайган донишманд фикр.

ОТОЙИНИНГ ЛАТИФ ЛУТФИ

Ҳазрат Алишер Навоий бобомизнинг улуғ устозлари Фариддин Аттор, Низомий Ганжавий, Хусрав Деҳлавий, Абдураҳмон Жомий каби устозлардан ижодий таъсирлангани ҳақида кўп ва хўп ёзилган. Албатта, буюк мутафаккир шоиримиз туркий тилимизни жаҳоний минбарларга юксалтира олган Яссавий, Саккокий, Дурбек, Лутфийдек туркигўй шоирлардан янада кўпроқ таъсирлангани ва уларнинг тажрибаларига таянгани ҳам шак-шубҳасиздир. Айниқса, Отойи шеърияти Навоий шеърияти хазинасини очишда ўзига хос тилло калит бўла олади, дейиш мумкин.

Отойининг адабий мероси, ҳажм нуқтаи назаридан олиб қаралганда, форсигўй устозлар мероси қадар катта эмас, албатта. Бу меросда наинки бутун бошли “Хамса”, ақалли Лутфийнинг “Гул ва Наврўз” ва ё Дурбекнинг “Юсуф ва Зулайҳо” достонларидек биттагина достон ҳам йўқ. Лекин бадиият, юксак шеърий нафосат нуқтаи назаридан Отойи шеърияти муаззам Шарқнинг улуғ шоирлари ижодидан зинҳор қолишмайди. Сирасини айтганда, агар туркий тил, хусусан, ўзбек тилининг мавқеини юксалтириш йўлида Юсуф Хос Ҳожиб, Аҳмад Яссавий ва Аҳмад Югнакий бошлаган қутлуғ ҳаракат ҳазрат Навоий ижодида ҳайратомуз оламшумул даражага етган бўлса, бунда Отойи шеърияти ҳал қилувчи аҳамият касб этган.

Зотан, пушти-палаги жиҳатидан Хожа Аҳмад Яссавий зурёдларидан бўлмиш Отойи ўзбек шеърияти тарихида бадиий сўзни ҳикмат бўлмаса-да, ҳар қалай, чинакам санъат — сўз санъати, муҳташам шоҳбайт, гўзал шоирона лутф даражасига чиқара олган улкан сўз санъаткорларидан биридир. Бу шоиримизнинг она тилимиздаги ҳар бир сўзни баайни кўзбойлағич-сеҳргарнинг таёқчасидек абжирлик билан ўйнатиб, гўзал оҳангларга солиш маҳоратига қойил қолмаслик мумкин эмас. Алишер Навоийнинг машҳур “Мажолис-ун нафоис” асарида Отойидан келтирилган шоҳбайт ёдингиздадир:

Ул санамким, сув яқосинда
паритек ўлтирур,
Ғояти нозуклигидин сув ила
ютса бўлур.

Мазкур шоҳбайтдаги Навоий тилга олган жузъий “айбғина” узрли, албатта, зеро, Ойда ҳам доғ бор! Муҳими шундаки, халқимизнинг “бир қултум сув билан ютиб юборгудек”, деган таърифига асосланган ҳолда шунчаки гўзал муболаға ва ё шоирона таърифгина эмас, авлиёи киромнинг ўзига хос лутфи карами, сўзлар воситасида яратган мўъжизаси сифатида Навоий эътибори ва эътирофини қозонган эди бу байт! Мазкур байт мисол тариқасида олинган ғазалдаги “бу санамнинг илки (қўли) шу қадар ариқ (тоза, тиниқ, нозик, латиф)ки, ариқни арикда, лекин қўлни сувда эмас, сувни қўлда ювар” мазмунидаги шоҳбайт, табиийки, яна-да мўъжизалироқдир.

Бундай шоҳбайтларда акс эттирилган мўъжизавий лутфу карамлар Отойи шеъриятида беҳисоб. Мазкур шеъриятдаги ҳар бир байт, аслини олганда, салгинага тутдек тўкиладиган омонат кулба эмас, мустаҳкам ва муҳташам қасри олий, том маънодаги шоҳона байт эканини кўрасиз. Уларда чиқитга чиқиши мумкин бўлган сўз ҳам, байт ҳам йўқ, дейиш мумкин. Ҳар бири чинакам шоҳбайт! Мана, шундай шоҳбайтлардан яна бири:

Отойи шеърининг
лутфини билса,
“Латофатнома”дан
кечгай Хўжандий.

Агар форс-тожик шеърияти, умуман, муаззам Шарқ шеъриятида Камол Хўжандийнинг “Латофатнома” достони нақадар машҳур бўлганини назарда тутсангиз, мазкур шоҳбайтда гўзал ифодаланган лутф ўз-ўзидан равшанлашади. Ўз сўзининг қадр-қимматини яхши билган чинакам сўз санъаткори қалбидаги фахр туйғулари ифодаси, туркий тилга хос беқиёс ифоданинг ҳаққоний эътирофи бу байт!

Мавлоно Лутфий ҳам ўзининг туркий ва форсийда битган бутун ижодини ўспирин Алишернинг биргина ғазалига алмашишни истаб қолгани бежиз эмас. Буюк Алишер Навоийнинг шоҳбайтларида ифодаланган лутфлар бебаҳодир. Айниқса, лутф, сўз ўйини, аския, латифа, латофат бобида ўзбек тилининг жаҳондаги кўпгина тилларга нисбатан ифода имкониятлари чексизроқдир. Хўжа Насриддин афандидек беқиёс адабий қаҳрамонни айнан туркий халқлар яратгани ҳам бежиз эмас-да!

Отойи шеъриятидаги ҳар бир лутф теран мантиқ асосига қурилган бўлиб, улар ўқувчида табиий кулгу ва самимий завқ-шавқ уйғотади. Мана бу шоҳбайтнинг мантиқига қаранг:

Банди зулфингдин Отойи
кўнглини қилма жудо,
Ақл эмас девонани тутмоқ
йироқ занжирдин.

Дарҳақиқат, жиннини занжирдан бўшатиш ақлсизлик бўлганидек, табиатан галдир чинакам ошиқнинг далли-девона кўнглини маъшуқа сочининг банди-занжиридан жудо қилиш ҳам ақлдан эмасдир. Шоир қўллаган шеърий санъат — ўхшатиш, муқояса, ташбеҳни жонбахш ҳаёт сувидек дафъатан яшнатиб-яшартириб юборади:

Банди зулфинг паришон
айла қошинг олида,
Ким янги ой кўзга равшанроқ
кўринур кечкурун.

Мумтоз шеъриятда ёрнинг сочини тунга, қошини янги чиққан ой — Ҳилолга ўхшатиш кўп учрайди. Лекин тун қанчалик зимистон бўлгани сайин Ҳилолнинг шунчалик ёрқин кўзга ташланиши — бу табиат қонуни, айтиш мумкинки, ўзига хос нисбийлик назарияси Отойи шеъриятига хос гўзал ўзбекона лутфнинг мантиқий асос-пойдеворидир.

Отойи ғазалларидаги ўхшатиш-ташбеҳлар кўпинча кутилмаган ва теша тегмаган, ниҳоятда оҳорли шаклларда бўлиб, улар гоҳ муболағали таъриф, гоҳ сўз ўйини, гоҳ самимий дил изҳори тусини олади. Маълумки, мумтоз шеъриятимизда кўзнинг оқи билан қораси атрофидаги шоирона ташбеҳлар кўп учрайди. Лекин кўзнинг оқини – иймонга, қораси, қорачиғини — куфрга менгзаш, бундай фавқулодда ўхшатишни фақатгина Отойи шеъриятида кўрамиз:

Қароси кўзларингнинг
оқи бирла,
Ажаб куфредур иймон
бирла ҳамроҳ.

Биргина кўзда иймон билан куфрнинг ўзаро сиғишуви, айниқса, иймоннинг куфрни ўраб туриши, иймоннинг қорачиғида куфрнинг нашъу намо топиши... жафокор ёрнинг феъли билан фитнакор кўзларнинг атворини бундан-да гўзалроқ таърифлаш мумкинми?

Мумтоз шеъриятимизда ёрнинг ўзини, юзини, дудоғини, лабини, бутун қадди-бастини гулга қиёслаш шу қадар кенг тарқалганки, улар ҳатто қадимий ўзбекона исмларда ҳам ўз ифодасини топган. “Ойгул”, “Орзигул”, “Гулнор”, “Гулноз”, “Гулюз”, “Гулбадан”... тарзидаги гул билан боғлиқ исмлар кўплаб учраши бежиз эмас, албатта. Лекин Отойи учун ёр юзини гулга менгзаш камлик қилади. Шоир наздида ҳар қандай гул бу юзнинг кичик бир таркибий қисми, дейлик, ғунчадек лабларгагина ўхшайди. Бошқача айтганда, ёрнинг қиёфаси шундай бир мажмуаи ҳусн, гўзал гулдастаким, гул бу мажмуанинг бир жаридасигинадир:

Юзинг мажмуаи
ҳуснедурурким,
Ўқурлар гулни андин
бир жарида.

Ёрни васф этаркан, Отойи лутфи гоҳо ниҳоятда гўзал муболаға касб этади. Қуйидаги “кўндаланг савол”да халқ оғзаки ижодининг ўлмас қаҳрамони Хўжа Насриддин афандининг қиёфаси, зукколиги, ўзбекона лутфи аён кўриниб турибди, дейиш мумкин:

Юрарда енг билан
оғзингни тутма,
Нимаким йўқ турур,
ёшурмоғинг не?

“Оғзи — ўймоқ”, “қоши — камон”, “лаби — ғунча” қабилидаги таърифларда муболаға даражаси у қадар эмас, албатта. Лекин оғзи мутлақо йўқ, яъни балойи нафсдан батамом холи ёр!.. Отойи наздидаги бундай ёр агар махлуқ бўлса, мазкур лутф — авж пардадаги муболаға, агар холиқ бўлса, муболаға эмас, айни ҳақиқатдир, Ҳақ Таоло таърифидаги ҳақ Сўздир. Буни қандай тушуниш ҳар кимнинг ўз таъби назмига боғлиқ. Ҳарқалай, энг олий ҳақиқат билан нақд ёлғонни биргина шоҳбайтга сиғдириб, “хоҳланг — ундоқ, хоҳланг — бундоқ тушунинг” дейиш чинакам сўз заргари Отойи шеърий маҳоратидан ёрқин далолатдир.

Лутфнинг фақатгина ўзбек халқи эмас, жаҳондаги кўпгина халқлар орасида кенг тарқалган тури, маълумки, сўз ўйини ҳисобланади. Ҳар бир сўзи баайни ўйноқлаб турган Отойи шеъриятида, табиийки, сўз ўйини ҳам кўп учрайди. Мана, шулардан бири:

“Меҳригиёҳ” дерлар они,
топмадим, нетай,
Экдим кўнгулга меҳру
муҳаббат гиёҳини.

Меҳригиёҳни топиш учун кўнгилга меҳр-муҳаббат гиёҳини экиш... “Меҳригиёҳ” сўзининг туб луғавий маъноси билан кўчма маъносини ўзаро “уриштириб” ўйнатиш — бу катта маҳорат белгиси. Мазкур шоҳбайтдаги латиф сўз ўйини Алишер Навоийнинг:

Меҳр кўп кўргуздим, аммо
меҳрибоне топмадим,
Жон басе қилдим фидо,
оромижоне топмадим — шоҳбайти дунёга келишига туртки бериб, ундаги қўшалоқ сўз ўйинига асос бўлгани шак-шубҳасиз.

Отойи шеъриятидаги бундай шоҳбайтларнинг энг гўзали ўзи мансуб бўлган ўзбек халқи шаънига битилганидир:

Бу улуста кўпни кўрдук,
вале эй ўзбеким,
Дилраболикта ўзингтек
шўхи раъно кўрмадук.

Ўзбек халқини туркий улуснинг энг дилрабоси дея таърифлаш!.. Халқ шаънини юксалтирувчи бундан-да гўзалроқ лутф бўлиши мумкинми?! Яна шуниси ҳам борки, мазкур шоҳбайт бутун ўзбек адабиёти тарихида халқимиз шаънига илк бор битилган энг гўзал мадҳиядир. Буюк Алишер Навоийнинг “Ўзбегим бошида дўппи, эгнида ширдоғи бас” сингари шоҳ сатрлари, буюк Абдулла Қодирийнинг Кумушбиби ва Раънодек гўзалликда беназир сиймоларни яратишда қўллаган “раъно гулидан суви”, Ҳамид Олимжоннинг “Ўзбекистон”, Абдулла Ориповнинг “Ўзбекистон — Ватаним маним”, Эркин Воҳидовнинг “Ўзбегим” шеърий манзумалари шу шоҳбайт билан бошланган қутлуғ анъаналарни ижодий ривожлантиришнинг ибратли намуналаридир. **Қарийб етти асрлик бу қутлуғ анъана Ўзбекистон давлат мустақиллигининг шарофати билан ўзининг авж нуқтаси — Ўзбекистон давлат мадҳиясига ўз-ўзидан ғоят табиий равишда уланди.**

Отойи яшаган даврда ўзбек халқ оғзаки ижодидаги лутф, хусусан, сўз ўйинига қурилган аския ва латифа жанрлари айнан қандай қиёфа касб этгани хусусида бугун аниқ бир нима дейиш қийин. Ҳарқалай, шуниси шак-шубҳасизки, Отойи шоҳбайтларида нозик ифодаланган лутфу карамлар мазкур жанрлар ривожига самарали таъсир кўрсатган. Буюк мутафаккиримиз Алишер Навоий ижодини аввал-бошдаёқ юксак баҳолаб, чинакам ўзбекона лутф намунасини нафақат шеъриятда, балки бир жумла наср ва биргина саъй-ҳаракатда аён кўрсатган Мавлоно Лутфий ҳазратлари ўзларига танлаган тахаллусга ҳам Отойи ғазалларидаги гўзал шоирона лутфлар туртки берган бўлса ажаб эмас. Шунингдек, мумтоз ёзма адабиётимиздаги сўз ўйинига асосланган туюқ ва мувашшаҳ, замонавий шеъриятимиздаги пародиянинг туб илдизи ҳам Отойи шеъриятида нафис ифодаланган ўзбекона лутфга бориб тақаладики, бундай таъсир жараёнларини атрофлича илмий тадқиқ этиш мустақиллик даври адабиётшунослигимизнинг муҳим вазифаларидан ҳисобланади.

Бир мухлис сифатидаги дастлабки кузатишларимиздан хулоса шуки, Отойи шеърияти ўзбекона латиф лутфнинг ўзига хос сарчашмаси сифатида биз учун алоҳида қадрлидир.

ОТАУЛИ

СЕРҚУЁШ, ҲУР ЎЛКАМ...

Халқимизнинг ўзлигини, мустақиллиги ва фаровон ҳаётини, орзу-умидлари ила буюк келажагини ифодаловчи тимсоллар биз учун ҳамиша муқаддас. Миллатимизни дунёга танитувчи буюк ҳужжатлардан бири бу — Давлатимиз Мадҳиясидир. Халқаро мусобақаларда чемпионларимиз шарафига давлатимиз мадҳияси янграганида, байроғимиз юксакка кўтарилганида барчамизнинг юрагимиз шодликдан жўш уради, кўзларимизда севинч ёшлари қалқийди. Мадҳиянинг ҳар бир сўзи, мусиқаси онгу шууримизга, тан-жонимизга сингиб кетади.

Кеча 10 декабр — Давлатимиз Мадҳияси қабул қилинган кунга бағишлаб серқуёш, ҳур ўлкамизда, шаҳар ва қишлоқларда кўпгина учрашувлар бўлиб ўтди. Ана шундай тадбирлардан бири “Ўзбекистон овози” газетаси ва Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси ҳамкорлигида Тошкент педагогика коллежида ўтказилди. Мадҳиямиз муаллифларидан бири, Ўзбекистон Қаҳрамони, халқ шоири Абдулла Орипов иштирок этган ушбу учрашув талаба ёшларга ўзгача завқ ва ифтихор бағишлади.

“Ўзбекистон овози” газетаси бош муҳаррири Сафар Остонов ўз сўзида мамлакатимизни дунёга танитаётган, чет элларда байроғимизнинг осмонларда ҳилпирашига ва мадҳиямизнинг янграшига сабабчи бўлаётган ёшлар ҳақида ибратли мисоллар келтирди.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раиси Абдулла Орипов таниқли бастакор Мутал Бурхонов билан ижодий ҳамкорликда мадҳиямизнинг яратилиш тарихи ҳақида сўзлаб берди. “Мутал ака билан мадҳиямиз мусиқаси ёзилган пианино ҳозир ҳам ижодхонамда турибди. Ушбу мусиқа асбоби мен учун бир умрга муқаддас бўлиб қолади. У Мутал Бурхонов билан кечган ижодий ҳамкорлигимизнинг ҳаяжонли дамларини ҳамиша менга эслатиб туради”, деди севимли шоиримиз.

Тошкент педагогика коллежи директори, педагогика фанлари доктори Шавкат Қурбонов баркамол авлодни тарбиялашда мадҳиямизнинг аҳамияти тўғрисида сўзлади.

Шоирлар Рустам Мусурмон ва Жонимқул Тўра Ватан ва мустақиллик мавзуларида шеърлар ўқидилар.

Ўз мухбиримиз

Қор соғинчи...

Чингиз Айтматовнинг 80 йиллиги

Сизга тақдим этилаётган бу суҳбат 1995 йил 18 ноябр куни Амстердам аэропортидан Тошкент сари йўл олган самолётда бўлиб ўтган. Жаҳонгашта ёзувчи Чингиз Айтматов билан ўзбек олими Омонулла Файзуллаев парвоз давомида ўзларини қизиқтирган замонавий муаммолар, хусусан, дунёда кечаётган мураккаб ижтимоий-сиёсий, маданий-маънавий жараёнлар, ахборот оламининг глобаллашуви ва бу жараённинг ижобий ва салбий хусусиятлари, Шарқ, Марказий Осиё халқлари тарихи, адабиёти ва маданияти, урф-одатлари, ёзувчининг "Кассандра тамғаси" асарида илгари сурилган ғоялар борасида ўзаро фикрлашганлар. Табиийки, уларнинг суҳбати аввалдан бирор-бир нашрга мўлжалланмаган, ёзувчи ва олимнинг парвоз давомидаги шахсий мулоҳазаларидан иборат. Шу боис, унда айрим эътирозли ўринлар билан бирга, ўта муҳим, билиб қўйишимиз зарур бўлган илмий-бадиий шарҳлар ҳам тилга олинган. Қуйида айрим қисқартишлар билан ўша суҳбатни эътиборингизга ҳавола этмоқдамиз.

ОНГ — ТАННИНГ ОЛИЙ МАҲСУЛИ

Чингиз АЙТМАТОВ: — ...Инсон ҳамиша яхши яшашга, роҳат-фароғатга интилиб келган. Шу сабабли ўзига керакли шароитни яратиш ҳаракатида бўлган. Бу яратилган нарсаларнинг ҳаммасини бир сўз билан маданият деса бўлади. Одам биосоциал мавжудот бўлгани боис, унга ҳам моддий, ҳам маънавий бойлик зарур. Умуммаданиятнинг бу икки қисмини яратиш жамики инсониятнинг орзуси бўлган.

***Омонулла ФАЙЗУЛЛАЕВ:** — У ҳолда ҳамма халқларнинг цивилизация даражаси бир хилда бўлиб қолади-ку?*

Ч.А.: — Йўқ. Аввало шунга эътибор бериш керакки, беш қитъанинг жуғрофий шароити бир-биридан кескин фарқ қилади. Сизнинг цивилизация деганингиз — бу моддий ва маънавий маданиятнинг ижтимоий мағзидир. Ҳозир, XXI аср арафасида ўзини геосиёсатчи дегувчилар регионал ва глобал цивилизацияга ҳар хил ёндошмоқдалар. Оврўпоцентризм ва Осиёцентризм шу жумладандир. Бу "изм"лар одамзод учун фойдали эмас.

***О.Ф.:** — Тўғри айтасиз, ҳар бир одам, у қаерда яшашидан қатъий назар, одамзотнинг фарзанди. Лекин, менинг назаримда, жаҳондаги баъзи олимлар ўта сиёсийлашиб кетишган. Масалан, улар Марказий Осиёнинг буюк мутафаккирларини "Аристотелнинг шарҳловчилари", деб ёзишади. Бу эски қараш ҳануз давом этмоқда.*

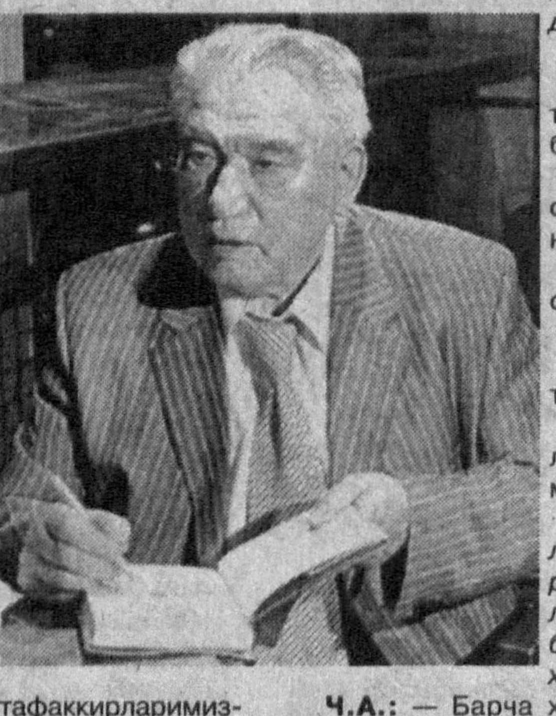

Ч.А.: — Ўринли эътироз. Аммо мутафаккирларимизнинг номлари Оврўпода кенг тарқалган. Масалан, Хоразмий, Фарғоний, Ибн Синоларнинг номи ғарб зиёлиларига яхши маълум. Биз бу суҳбатимизда шу ижобий фикр билан чегараланиб қолмаслигимиз керак. Чунки зиддиятли муносабатлар ҳам мавжуд. Баъзи муаллифлар, дарҳақиқат, бизларнинг мутафаккирларимизни платонизм-аристотелизмнинг шарҳловчилари, деб ёзишади. Бундай нотўғри қарашга маълум маънода бизнинг ўзимиз ҳам айбдормиз. Мана, шунча вақт ўтибди-ю, битта ҳам олимимизнинг Марказий Осиёнинг ўрта асрлардаги классик фанини оригинал ижод деб кўрсатувчи китоби Оврўпода нашр этилмабди. Шу билан бирга, Сартон, Кеннеди, Смит, Куртц, Ганцларга миннатдорлик билдиришимиз керак. Улар фанни Ғарб-Шарқ деб, иккига бўлиб ўтиришмаган, балки олимларнинг бу соҳадаги ютуқларидан одамлар кўпроқ ва кенгроқ фойдалансин, баҳраманд бўлсин, деган мақсадда иш кўришган. Бир бутун жаҳонни иккига бўлмасдан фан, техника, маданият ва санъат ривожини бир жараён деб билиш лозим. Бундан бошқача йўл тутиш мумкин эмас. Ғарбда фан тарихини жуда яхши ўрганишган ва ҳозир ҳам эътибор катта.

***О.Ф.:** — Ҳа, фанимиз тарихини, бугунги ютуқларимизни жаҳон миқёсига олиб чиқиш олимларимизнинг бурчи, албатта. Бу ишни ҳанузгача қила олмадик. "Нега?", деган савол туғилади. Менимча, бунинг сабаби кўплаб олимларимизнинг (шарқшунослардан ташқари) Шарқ ва Ғарб халқлари тилларини яхши билмасликларида бўлса керак.*

Ч.А.: — Албатта, қадимги қўлёзмаларни ўқиш учун араб, форс тилларини билиш керак. Ҳозир халқаро илмий конгресслар, маданиятга доир анжуманларнинг деярли ҳаммаси инглиз тилида олиб борилади. Лекин, бу — асосий сабаб эмас. Масалани ҳал қилувчи нарса — янги ғояни яратиш, эски тарихий далилларнинг замонавий татбиқи эҳтиёжини топишдир. Ахир, жаҳондаги барча илмий кашфиётлар дастлаб фақат инглиз тилида ифодаланмаган-ку. Янги кашфиётни дунёдаги юзлаб тилларнинг исталган биттасида бемалол таърифласа бўлади.

***О.Ф.:** — Бунга мисол қилиб сизнинг рус тилида ёзган асарларингиз бошқа юзлаб тилларга, масалан, инглиз тилига ўгирилганини кўрсатиш мумкин. Янги илмий кашфиёт ҳам, қизиқарли бадиий асар ҳам бир миллатники эмас, ҳамманики, Шарқники ҳам, Ғарбники ҳам, умуман, одамзотники.*

Ч.А.: — Бунда фақат бир нарсага эътибор бериш керак. Шарқ деганда фақат мусулмон Шарқини эмас, Ғарб деганда фақат Оврўпони эмас, балки географик Шарқ ва Ғарбни тасаввур қилиш тўғри бўлади.

***Ф.О.:** — Олимларнинг изланишларига келсак, ҳамма замонларда ҳам одамзот космик фазога катта қизиқиш билан қараган. Шарқ олимлари ҳам, Ғарб олимлари ҳам ердан ташқари коинотни баҳоли қудрат ўрганишган. Сиз ҳам, Чингиз Тўрақулович, ёзувчи сифатида космосга назар ташлашни лозим топдингиз. Космик фазо ҳақида гап кетар экан, бир нарса эсимга тушиб қолди. "Кассандра тамғаси" романингиздаги космонавт Филофей ердаги кўп одамларнинг фикрини ўзгартириб юборди. Баъзилар ундан хурсанд, баъзилар хафа...*

Ч.А.: — Бу энди романнинг сюжети, менинг фантазиям. Замонамизнинг, шу билан бирга, илм-фанимизнинг зиддиятлари турли мамлакатларда, ҳар хил одамлар тафаккурида турлича намоён бўлади-да, ахир.

***О.Ф.:** — "Кассандра тамғаси"да бир дунё фикрлар бор, улар эмбриология, космонавтика, яхши-ёмон одамлар, характерлар, зиддиятлар, кеча, бугун ва эртанги истиқбол муаммолари... Роман марказида туғилиш билан боғлиқ муаммоли бир савол ётибди. Бу савол фалсафий маънога эга. Ким шу саволни беряпти? — Муртак-эмбрион она қорнидаги дастлабки ҳаёт ҳафталарида ёруғ дунёдан келаётган ахборотларни илғаб олиш қобилияти туфайли, уларни қиёс қилиб, келгусида, туғилганидан сўнг нималарга дуч келишига қизиқаяпти. Ёруғ дунёдан онаси организми орқали келаётган ахборотларнинг баъзилари яхши, баъзилари ёмон...*

Ч.А.: — Яхшилари: ёруғ дунёдаги роҳат-фароғат, гўзаллик, меҳр-оқибат, адолат, эзгулик. Ёмонлари: очлик, турли касалликлар, жиноятчилик, ирқий қирғинлар, экологик ҳалокатлар ва ҳоказо.

***О.Ф.:** — Шундай қилиб, эмбрион ҳали туғилганича йўқ, лекин у маълум фикрлаш қобилиятига эга. Бу қобилият нималарда кўринади?*

Ч.А.: — Улар:

- фикрлаш ва тақдирини олдиндан билишда;
- бирор-бир нарсага ўз муносабатини билдиришда;
- яхши ва ёмонни фарқлашда;
- танлашда;
- қаршилик кўрсатишда;
- вақт ўтиши билан кўникишда намоён бўлади.

***О.Ф.:** — Бу қобилият фақат Кассандра қорнидаги ҳомилага тегишлими ёки барча ҳомилаларга ҳамми?*

Ч.А.: — Барча ҳомилаларга. Фақат Кассандраларгина ёмон болаларни туғадилар. Дунёдаги ижтимоий зиддиятлар шундан келиб чиқади. Романда одам одамга она қорнида ҳам, ёруғ дунёда ҳам зўравонлик қилмаслиги ҳақидагина эмас, одам табиатга ҳам зўравонлик қилмаслиги ҳақида гап боради.

***О.Ф.:** — Демак, бу муаммога олимларни, санъаткору ёзувчиларни, кенг жамоатчиликни жалб этиш зарур. Одатда, ёзувчилар ҳам, олимлар ҳам одамзот ҳаётидаги ёмонликларни йўқотиш ёки камайтириш ҳақида ёзадилар. Сиз, улардан фарқли ўлароқ, бу ёмонликлар тўғрисида ҳомила она қорнида эканлигидаёқ ўйлаш керак, демоқчисиз, шундай эмасми?*

Ч.А.: — Шундай деса ҳам бўлади. Одамзот бу янги муаммонинг маъносини тушуниб олишининг ўзи кифоя қилмайди, балки бу тушуниш омон қолишнинг янги усулларини яратишга қаратилмоғи ниҳоятда муҳим. Бу эса, ўз навбатида, янги турмуш тарзига, янгича фикрлашга олиб келиши керак. Мен бу муаммо ечимини шундай тушунаман.

Одамзотга олдиндан берилган эзгулик ва ёвузлик энергияларини ҳеч ким ўзгартира олмайди. Уларда тенглик миқдори мавжуд. Лекин, муҳими шундаки, инсонга энергиядан ташқари ақлфаросат, ўйлаш ва хулоса қилиш имтиёзи ҳам берилганки, бу имтиёз тугамас абадийлик характерига эга. Агар одам омон қолишни истаса, тамаддун чўққиларини эгалламоқчи бўлса, у ўзидаги ёвузлик устидан ғалаба қозониши керак. Бу эса, бизнинг бош мақсадимиз. Одамнинг бу мўлжали потенциал ҳолда мавжуд. Агар қийин, мураккаб ҳолатдан чиқишнинг оқилона йўли топилса, бу мақсадга эришса бўлади. Бу ерда, биринчи галда, билиш ва ҳаракат қилишнинг илмий усулларини танлаш, аниқлаш лозим, деб ўйлайман. Одамзот шундай йўлни тутмай ўз тарихида жуда кўп нарсаларни йўқотган.

***О.Ф.:** — Фикрингизга қўшиламан. Инсон умри давомида ўзида мавжуд бўлган имкониятлардан тўла фойдаланмайди.*

Ч.А.: — Билишнинг асосий вазифаси ҳам шунда-да. Имконияти борлигини билмаган одам қандай қилиб ундан фойдаланади? Бундан кейин ҳам шундай бўлади: билинмаган, сезилмаган, аниқланмаган имкониятлар қоронғуда қолиб кетаверади. Одамзот ривожланиш, роҳат-фароғатга эришиш йўлларини билмаса, бунга интилмаса, изланмаса, бошини қотирмаса, бунинг ўрнига бошқа фойдасиз ишлар билан машғул бўлса, оқибатда қанчадан-қанча азоб-уқубатларга дуч келади. Ҳолбуки, у бу ҳолатларни бемалол четлаб ўтиши мумкин эди. Одамлар олдиндан билиш усуллари билан қуролланиб, Кассандра тамғаси орқали сигнал берувчи эмбрионларни қандай йўқотганликлари бизга номаълум. Одамзот ўзининг генетик системасида нима борлигини, афсуски, кеч билди. Лекин, ҳали ҳам кеч эмас.

***О.Ф.:** — Гапингизга қараганда илгарилари ҳам шундай муаммолар бўлган экан-да?*

Ч.А.: — Ким билади, эҳтимол, олис ўтмишда келгусида Гитлер ёки Сталин бўлиб етишадиган эмбрионларнинг туғилишига қаршилик ҳаракатлари бўлгандир. Менинг романдаги мақсадим — тарихдан ҳикоя сўйлаш эмас, китобхон эътиборини келгусига қаратиш, хавотирнинг олдини олиш учун тегишли чоралар кўриш эди.

***О.Ф.:** — Шахслар, ижтимоий шароитлар гоҳо бир-биридан кескин фарқ қилади. Филофей, Борн, Жесси ва бошқа қаҳрамонларнинг хатти-ҳаракати ҳар хил табиий, ижтимоий ва руҳий ҳолатлар шароитида кечади. Билим соҳалари — космос, космонавтика, геофизика ва география, тиббиёт ва генетика, психология ва руҳият, моддийлик ва илоҳийлик бир-бири билан мужассамлашиб кетган. Бу соҳаларни бир пирамидага жойлаштирсак, унинг чўққисида, шубҳасиз, маънавият, ахлоқ, руҳ ётади.*

Ч.А.: — Маънавият деганингиз онг бўлса керак. Гап шунда-да, онг ҳам икки хил бўлади: яхши онг ва ёмон онг, аниқроғи: тўғри фикрлаш ва нотўғри фикрлаш. Яна ўша гап: яхшилик билан ёмонлик ўртасидаги кураш.

***О.Ф.:** — Романнинг илмий-фантастик моҳияти — одам туғилмасидан олдинроқ фикрлай бошлайди. Бу янгилик. Гап фикрлаш устида кетяпти, эмбриология фанида буни сезиш дейдилар.*

Ч.А.: — Мен эмбриологиянинг умумий ютуқлари билан танишман. Аммо бу соҳа мутахассисларининг "Кассандра тамғаси" ҳақидаги фикрларидан бехабарман.

***О.Ф.:** — Мен ҳам эмбриолог эмасман. Лекин сизнинг бу китобингизни ўқиб чиқиб, эмбриология тарихига мурожаат қилдим. Натижада муҳим бир нарсани аниқладим: романда баён этилган эмбриология масалалари илмий далилларга зид эмас. Шунга хурсанд бўлдим. Тарихда эмбриологик назариялардан ташқари диний қарашлар ҳам бор. Уларнинг ҳаммаси бир-бирини тўлдиради.*

Ч.А.: — Эволюцияси қандай бўлган экан?

***О.Ф.:** — Менимча, эмбриологиянинг, яъни романда тавсиф этилган эмбрионни илмий ўрганиш тарихи тўрт даврдан иборат: 1) Аристотел "эмбрион" тушунчасини аёлнинг менструация қони зарраси сифатида фанга киритган; 2) XVII асрда Аристотелнинг бу қарашлари илмдан четлаштирилди ва "эмбрион" деб аёлнинг эмас, балки эркакнинг моддаси — сперматазоид ҳисоблана бошланди. Мана шу моддада микроскопик ўлчамдаги одамзодликнинг дастлабки аломатлари жойлашган. Бу нарса микроскоп ёрдамида кўрсатилди ва исботланди; 3) 1973 йили О'Рохилли деган олим ҳомила-муртакнинг она қорнидаги ҳаёти даврларининг таснифини берди. Унда айтилишича, биринчи ҳафтада ҳомила пайдо бўлади, иккинчи ҳафтада эса унинг мияси ҳосил бўлади; 4) ҳозирги замонавий илм эмбрион тўғрисида анча мукаммал ва асосли ахборот бера олади.*

Ч.А.: — Романда ҳомила ривожини сунъий тўхтатиш — аборт муаммоси муҳокама қилинган. Тарихда ҳам шундай муҳокамалар бўлганмикин?

***О.Ф.:** — Бўлган, лекин асосан оила муаммоси сифатида. Жамоада муҳокама қилинмаган. Жамият ривожланган сари аборт муаммоси ижтимоийлашиб борган. Илмий жиҳатдан абортнинг оқибатлари XIX асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб Молу Стригер асарларида талқин этила бошланган. Эмбриологларнинг ёзишича, муртак бешинчи ойда эшитади, қўрқади, жаҳли чиқади. Олтинчи ойда онанинг ҳаяжонланиши, сезиши қориндаги болага ўтади. Қизиғи шундаки, ота гени боладаги ҳиссиёт ва инстинктга, она гени эса ақл ва фикрлаш мантиқига жавоб берар экан.*

Ч.А.: — Генетик код, менимча, жон структурасига тааллуқли. Руҳ, тафаккур унинг ҳаётдаги функцияси бўлса керак.

***О.Ф.:** — Сиз уларга биргаликда қарагансиз, бу, албатта, ёзувчининг абстракцияси. Онг — таннинг олий маҳсули. Мазкур усул одам, одамзот ҳаётининг ҳозирги экологик, илмий-техникавий ва ижтимоий-психологик муаммоларини ечиш учун тўғри йўлдир.*

Ч.А.: — Одамнинг жони ва жамият ҳаёти орасидаги муносабатлар ниҳоятда мураккаб. Жоншунослик билан жамиятшуносликнинг узвий боғлиқлигини мен фақат бадиий шаклда баён этишга ҳаракат қилдим, холос.

***О.Ф.:** — Ҳозирги замон фани уқтирадики, жон ва ҳаёт тушунчалари орасида фарқ бор.*

Ч.А.: — Лекин уларнинг табиати бизга ҳануз сирли. Шу билан бирга, табиатшунослик ва жамиятшунослик одам турмуши, жамият ҳаётини ўрганиш соҳасида катта ютуқларга эришди.

***О.Ф.:** — Гапингиз тўғри. Аристотелнинг "Жон ҳақида" номли асари бор. Бу ҳақда Анаксагор, Аниксимандр, Аниксимен, Гераклит, Фалес, Эмпедокл ва бошқа машҳур олимларнинг фикрлари ҳам маълум. Уларнинг баъзилари жонни субстанция, бошқалари — акциденция, бирлари — ҳаракатга келтирувчи, иккинчилари — олов дейишган. Шунингдек, жон — бу жисм, сон, нафс, қон дегувчилар ҳам бўлган.*

Ч.А.: — Бизнинг Марказий Осиёмизда кўпинча жон — илоҳий субстанция, деб таърифланади. Бундоқ қарасангиз, бошқа динларда ҳам шундай.

***О.Ф.:** — Тўғри айтасиз, жонни танага киритиш — Худонинг иши. Табиатшуносликда эса, жон — жонсиз модданинг эволюцион ҳосиласи, деб тушунтирилади.*

Ч.А.: — Оврўпада нашр этилган китобларда Ибн Сино ҳақида гап кетадиган бўлса, унинг фалсафий таълимотини, албатта, жон тушунчаси билан боғлашади.

***О.Ф.:** — Тўғри, унинг шундай китоби бор. Ибн Сино ўзидан олдин ўтган алломаларнинг, жумладан, Аристотелнинг таълимотини қунт билан ўрганиб чиққан. Баъзан танқид остига олган. Ибн Сино бу масалага фақат файласуф сифатида эмас, балки табиатшунос сифатида ҳам қараган. Унинг фикрича, тирик мавжудотнинг ҳаёт моҳияти умумий — овқатланиш, ривожланиш, кўпайиш. Ибн Сино айтади: одам ўз мақсади билан яшайди, у жамиятсиз яшай олмайди, нарсаларни тежаш учун ўзини чеклайди. Агар ўзидан бошқа ҳеч ким бўлмаса, у ҳалок бўлади. Барча биологик мавжудотларга эмас, фақат одамга мансуб номоддий ғоя асбтракция қилиш имкониятига эга.*

Ч.А.: — Мен "Кассандра тамғаси"да Ибн Сино таълимотига яқинлашган эканман-да. Одам фикрлаш қобилиятига эга. Мантиқ қонуни бўйича, ҳомила ҳам одам-ку. Хулоса: у ҳам фикрлаши керак, яъни "туғилсаммикан, туғилмасаммикин?", деган саволга жавоб топиши керак.

***О.Ф.:** — Фақат фарқ шундаки, у вақтни ҳисобга олмаган, Сиз эса ҳисобга олгансиз.*

Ч.А.: — Ҳа, жоннинг "қурилиш материаллари" бўлган сперматозоид ва тухумҳужайра жонли моддалардир. Уларнинг бирлашишидан кейин муртак-эмбрион-ҳомила ҳосил бўлади.

***О.Ф.:** — Кўпинча романларда севги-муҳаббат баён этилади. Шарқ фолклорида, хусусан, эртакларда муҳаббат ҳақида гапириб-гапириб, пировардида: "Шундай қилиб, йигит билан қиз мурод-мақсадига етибди", дейилади. "Кассандра тамғаси" романингиз эса одамзотнинг фаровон яшашига тўсқинлик қилаётган иллатларни мумкин қадар тезроқ йўқотиш ҳақида.*

Ч.А.: — Ҳозир шахсий, регионал масалаларга қараганда кенг кўламли глобал муаммолар пайдо бўлди. Буни сезмаслик мумкин эмас. Уларнинг сабаблари ўрганилмоқда. Анча ишлар қилинди. Лекин, шу билан бирга, информатика воситалари ҳар куни янги-янги салбий ҳодисаларни, воқеаларни ҳам уйимизга олиб келмоқда. Бунда радиотелевидениенинг ҳиссаси катта. Космонавт Филофейнинг космосдан юборган мудҳиш хабарини бутун дунё аҳли бир зумда билиб олди. Ахир, беш қитъада яшовчи олти ярим миллиард одамнинг дунёқараши, ахборотларга муносабати бир хил эмас-ку. Бунга эътибор беришимиз, онг-шууримизга сингаётган ахборотларнинг мазмун-моҳияти, айрим ҳолларда, мақсад-муддаоси ҳақида ҳам ўйлашимиз керак.

***О.Ф.:** — Чингиз Тўрақулович, мана, самолётимиз ҳам Тошкентга яқинлашиб қолди. Мазмунли суҳбатингиз учун сизга миннатдорлик билдираман.*

Ч.А.: — Сизга ҳам чўнг раҳмат. Баҳонада бир диллашиб олдик-да. Шундай гаплашиб ҳам туриш керак. Илмий ишларингиз ийгиликли бўлсин.

ТИРИК СЎЗ ТАФТИ

Китобингизни ўқидим

Олам мўъжизаларга тўла. Аслида, тирикликнинг ҳар бир лаҳзаси, ҳаётнинг ҳар бир сонияси ўзи ғаройиб ҳикмат. Уларни бадиий сўз воситасида мантиқан таҳлил қилиш, моҳиятини изоҳлаш ижодкордан алоҳида салоҳият, санъаткорлик талаб этади. Чунончи, муҳаббат қандай туйғу? Шеърнинг сеҳру жозибаси нимада? Сўз денгизида ўз каломини дур қидирган ғаввос янглиғ излаётган шоирнинг севинчу изтиробларига нима сабаб? Аввало, бундай саволлар киши қалбига ғойибдан келади ва уларга тугал жавоб ҳам, аслида, табиатнинг ўзидадир. Чинакам ижодкорнинг кўнгил рози, қисман бўлса-да, ана шу сирли-синоатли дунёнинг жилваларини сўз воситасида намоён этади.

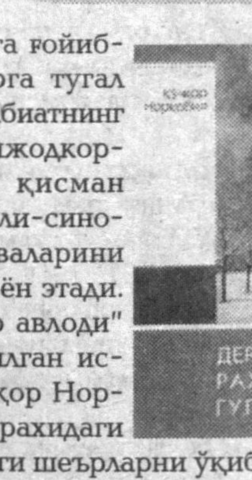

Яқинда "Янги аср авлоди" нашриётида чоп этилган истеъдодли шоир Қўчқор Норқобилнинг "Дераза рахидаги гул" номли китобидаги шеърларни ўқиб бунга гувоҳ бўлдик. Жумладан, инсон қалб амрининг, матонатининг нималарга қодирлиги ҳақида ушбу мисралардаги реал ҳаётий манзара аниқ тасаввур беради:

Тарс ёрилиб кетгудек бўлиб,
Қилт этмайди мўйсафид чинор.
Сокинликнинг бағрини ёриб,
Дод солгудай шижоати бор.

Қўчқор Норқобил ҳаёт машаққатларини, асрни қаритган уруш даҳшатларини кўрган ижодкор. Тириклик қадрини энг азиз неъмат сифатида таърифлашига сабаб, балки шундадир. Шоирнинг лирик қаҳрамони толмас курашчи, тинчлик учун қурбон бўлишга қодир куч, эзгулик, тинчликнинг тинимсиз тарғиботчиси. Зеро, тирикликнинг ҳар бир соати фидойиликни, сабр-бардошни, курашиб яшаш иштиёқини талаб этади.

Шомларим қўйнида кимсасиз юрак,
Мени чорладилар ёлғон васллар.
Чирпирак,
Чирпирак,
дунё чирпирак,
Бир ҳовуч кул каби учар фасллар.

Ҳаёт бухронларида ўзини таниган инсон тақдир қошида танҳолигини ҳис этади. Нафақат оламга, балки ўзи ўзига бегона ҳолда умрининг сўнггигача ўзини танишга интилиб яшайди. Умр сўқмоқлари аро ўзини-ўзи излаётган, ўзига-ўзи савол бераётган, нигоҳи олдида умрнинг мўъжаз фасллари чирпирак бўлиб учаётган лирик қаҳрамон қалб туғёнларининг поэтик талқини — мисралар тафти, ҳарорати жуда таъсирчан.

Мана ол,
Юракни қўлингта бердим,
Тиғ тортдинг кўксима,
эй гўзал алдоқ.
Мен сенга онамдек ишонган эдим,
Руҳимда очилган лолақизғалдоқ.

Шеърият вақт, умр, умуман, одатий ҳаётдан юксакда турувчи мезондир. Ҳақиқий шеър эса қалбнинг хиёнатданми ёки саодат эпкиниданми бедор тўлғониши, руҳимиздан ташқаридаги оламларнинг бир-бирига сирли муносабати, қовушиши-ю айрилишидан пайдо бўлади. Яна, ҳақиқий шеър умидлар, эҳтирослар, ҳадик, ғусса, шубҳа, хавотир ҳамда ғазаблар қуюнида сочилиб, парчаланиб, борлиқни, жами тирикликни Сўз йўлига тикиб, рост, холис ва самимий ёзилган битикдир.

Вақтга қарши курашаман мен,
Тўхтаман уни бир лаҳза.
Босиларди кўксимдаги ўт,
Мағлуб вақтнинг кўзига боқсам...
Юз йил нима?
Минг йил нимадир?!
Келдим. Кетдим. —
Хайр, ҳаётта...
Яшаганим ёлғон, умримни
Қолдирмасам абадиятта...

"Дераза рахидаги гул" китобидан жой олган аксар шеърлар кишини чуқур ўйларга, теран мулоҳазаларга ундайди.

Шеъриятнинг ибтидоси ҳам, интиҳоси ҳам муҳаббат билан уйғундир. Кўп қадим ва энг навқирон мавзу бу. Аммо чин юракдан севолган бошқа, уни ростлаб ёзолган бошқа... Балки чин ошиқлар ўхшатиб ёзолмас, балки севиб туриб кўнгил розини ёзиб бўлмас. Нима бўлганда ҳам, ижодкорнинг муҳаббат аталмиш бу қадратли, боқий қадриятнинг инсон умрининг гултожи эканига ишонтира олиши шоирдан чинакам истеъдодни талаб қилади. Мазкур китоб сўнгидаги "Дераза рахидаги гул" достони, назаримизда, шундай характердаги гўзал асар. Бу муболаға эмас, зеро, достонда ўз пушти ҳалолини севган инсоннинг юраги, пок туйғулари, чин нолишлари бор бўй-басти билан кўриниб турибди. Ҳеч қачон севгининг қудратига шак келтириб бўлмайди. Муҳаббатнинг ҳижрон тўлғоқларига бардош бериш, ўта шахсий изтиробларни сатрларга сиғдира олиш маҳорати ижодкордан нафақат истеъдодни, шунингдек, кучли ирода, улкан саботни ҳам талаб қилади.

Энди нима бўлади-я,
Энди нима бўлар, гул!
Ўттизга ҳам кирмади-ку,
Наҳот энди сўлар гул?!
Ла илаҳа иллаллоҳ,
Нажот ёлғиз ўзингдан...
Бир жон бўлса, жонимни ол,
Жоним менинг ўзимда...

Ушбу достон бошидан охиригача юксак пафос, кучли ҳарорат, ички исён, бедорлик руҳи билан суғорилган. Абадий ҳижрон домига, тақдирнинг ножўя қилмиши боис, тушиб қолишдан чўчиган лирик қаҳрамоннинг овози ўтинчга, ўтли нидога айланади. Бу нидо эса севган, севолган кишини уйғотади, курашга, курашиб яшашга ундайди.

Оллоҳ айтганим бўлса,
Оллоҳ, топганим бўлса,
Қурбонликлар қилойин,
Йўлингни имон билдим...
Парвардигор раҳм қил,
Шафқат йўли ҳур ўлсин —
Дарпарда ортида гул,
Ўлган эрса тирилсин.

Қалбида кечаётган туғёнлар чинлигига, борлиқ мувозанатига дахл қилишига, мудроқ сарҳадларни уйғотишига ишонсак, Яратгандан меҳр-мурувватини дариғ тутмаслигини сўраётган шоир муножотлари ижобат бўлишига ҳам инонамиз. Пировардида, Қўчқор Норқобилнинг мазкур достон интиҳосидаги хулосаси ҳам шоирнинг ўзига хос нафаси, фалсафаси, ижод йўлини кўрсатади.

Ҳаёт, моможоним,
Ҳаёт, бобожон!
Аччиқ ўгитингиз кўзимни очди...
Англадим, тириклик —
энг буюк ҳикмат!
Бу ҳикмат бир булоқ,
Мен қониб ичдим...

Алимурод ТОЖИЕВ

БОЛАЛАР АДАБИЁТИ КЕНГАШИДА

Ватанни англаш, она юртни ҳис этиш, эзгуликнинг бетимсол қудратига ишониш болаликдан бошланади. Боланинг баркамол инсон сифатида шаклланишида бадиий адабиётнинг таъсири муҳим аҳамиятга эга. Шунинг учун мамлакатимизда болалар адабиётининг ривожига катта эътибор қаратилмоқда.

Яқинда Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Болалар адабиёти кенгашининг Ёшлар йилида бажарилган ишлар ва янги йил режаларига бағишланган йиғилиши бўлиб ўтди.

— "Ёшлар йили" давлат дастурига биноан бир қатор ижодий тадбирлар амалга оширилди, — деди кенгаш раиси Турсунбой Адашбоев. — "Ўқитувчи" ва "Чўлпон" нашриётларида икки жилдли "Болалар адабиёти антологияси"нинг, "Шарқ" НМАКда эса болалар адабиётининг рус тилидаги антологияси чоп этилиши адабий жараёнда ўзига хос воқеа бўлди. Болалар шоирлари Толиб Йўлдошнинг 90 йиллиги, Азиз Абдураззоқнинг 80 йиллиги муносабати билан қатор учрашувлар ўтказилди.

Матбуотда болалар ёзувчиларининг асарлари мунтазам чоп этилмоқда. Бироқ мактаб дарсликларида баъзи камчиликлар ҳам кўзга ташланади. Шунингдек, радио ва телевиденеда болаларга бағишланган дастурлар сифатини янада яхшилаш лозим бўлади.

"Тонг юлдузи" газетаси бош муҳаррири Тўлқин Ҳайит, адабиётшунос олим Сафо Матжон, болалар шоирлари Кавсар Турдиева, Дилшод Ражаб, Ёзувчилар уюшмаси масъул котиби Рустам Мусурмон болалар адабиёти масалаларига доир ўз фикр-мулоҳазаларини билдирдилар

Йиғилишда болалар адабиёти кенгашининг келгуси йилдаги ижодий режаси белгилаб олинди.

"ШАРҚ" ТУҲФАЛАРИ

Доимий ҳамроҳ

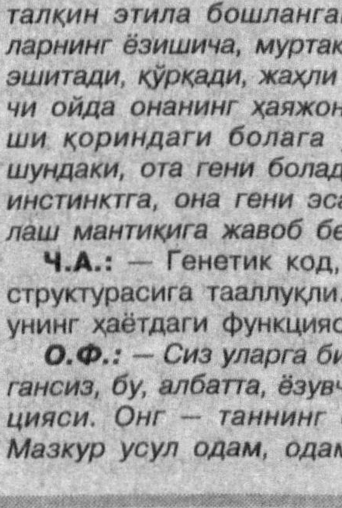

"Шарқ" нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси бош таҳририяти "Шарқ мумтоз шеърияти дурдоналари" туркумида Умар Хайёмнинг "Ғанимат дамлар" номли рубоийлар тўпламини ва машҳур давлат арбоби, бетакрор шоир Амир Умархон — Амирийнинг ғазаллари жамланган "Қошингға тегизмагил қаламни" номли китобини нашрдан чиқарди.

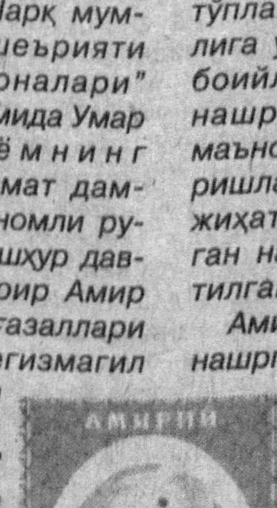

"Ғанимат дамлар" тўплами рубоийнавислар пири Умар Хайёмнинг Ш.Шомуҳамедов томонидан бармоқ вазнида таржима қилинган энг сара намуналари ҳамда Э.Очиловнинг арузда — жанрнинг анъанавий вазнида амалга оширилган таржималари асосида тузилган. Бунда асосий эътибор, сўзбошида таъкидланганидек, файласуф шоирнинг Эронда нашр этилган тўпламларидаги ўзбек тилига ўгирилмаган янги рубоийлари ҳамда олдинги нашрлардаги бир қадар маъно бузилишлар ва ўзгаришлар билан ёки бадиий жиҳатдан бўшроқ ўгирилган намуналар таржимасига қаратилган.

Амирийнинг ғазаллар тўпламини нашрга А.Мадаминов, Э.Очилов ва З.Қодировалар тайёрлашган. Оҳорли ташбеҳу тимсолларга бой бадиий баркамол шеърлари билан ҳақли равишда замондошлари эътирофига сазовор бўлган шоирнинг ўзбек тилидаги девони асосида тайёрланган ушбу тўплам унинг ҳассос ва дилтортар ғазалларидан тузилган.

Жалолиддин Румийнинг улкан ва ранг-баранг адабий мероси ичидан териб олинган тафаккур дурдоналари жамланган "Ҳикматлар" китоби кенг ўқувчилар оммасининг маънавий дунёсини бойитиб, маърифий билимини оширишга хизмат қилиши шубҳасиз. Мавлоно Румийнинг теран мазмунли фикрлари, панд-насиҳатлари, фалсафий мулоҳазаларини ўзида акс эттирган "Ҳикматлар" китобини тартиб беришда алломанинг ўзбек тилида чиққан барча таржима ва шарҳларидан фойдаланилган. Айни пайтда, Алишер Навоийнинг "Насойим ул-муҳаббат", Закий Валидий Тўғоннинг "Бўлинганни бўри ер" (Тошкент, 1997) Муҳаммад Истеъломийнинг "Илоҳий ишқ куйчиси", Усмон Нури Тўпбошнинг "Маснавий боғчасидан. Бир кўза сув", М.Фозилов тузган "Панду ҳикмат" асарларида келтирилган Румий ҳикматларидан ҳам танлаб олинган.

"Ҳикматлар" китобини Э.Очилов тўплаб нашрга тайёрлаган.

Бошланиши биринчи бетда.

Бу орада маданият уйининг директорлиги лавозими чиқиб қолди. Менга йўл бўлсин, маълумотим олий бўлмаса. Тушундимки, ўқишим керак. Ўқиганим бўлсин, дедим-да, Комилжон ака деган устозимнинг маслаҳатига кўра (у киши "Сен режиссёр бўлишинг керак, қобилиятинг бор", дер эдилар), Тошкентга келиб, Маданият институтининг сиртқи бўлимига кирдим. Тўртинчи курсда устозларим Ҳамидулла Икромов, Малика Саъдуллаева Туроб Тўла асари асосида "Нодирабегим" спектаклини саҳналаштиришди. Муқимий номидаги театрга келиб, бу ерда намойиш этилаётган "Нодирабегим" спектаклини (Зулайҳо Бойхонова ижросини) томоша қилдик, не-не номдор устозларни кўрдим. Қизиқ, улар саҳнада нечоғли улуғвор, аммо ҳаётда шу қадар оддий... Юрагимда бир орзу куртак ёзди – қани энди мен ҳам санъаткор бўлиб, шу саҳнада томошабин олдига чиқсам...

Домлаларимиз институтда Нодирабегим ролини мен билан Барно Юсупова деган қизга топширишди. Барно келишган, баланд бўйли, овози чиройли қиз денг, ғазалларни яхши ўқийди. Мен бўлса яхши ўқий олмайман, яхши гапираман, аммо саҳна нутқим ночор. Мана, ҳозир ҳам бироз лаҳжада гапираяпман. "Чархпалак"да лўли қизни ўйнаганимдан кейин шундай бўлиб қолди, унинг талаффузидан ҳалигача қутула олмайман...

Хуллас калом, улуғ шоира сиймосини талқин этишга икки дугона астойдил ҳаракат қила бошладик. Аммо кутилмаганда дугонам бетоб бўлиб қолди. Ҳамидулла аканинг боши қотди, "Илмира, сендан Нодирабегим чиқармикин, нутқинг яхши эмас-да", дедилар. Ҳаракат қиламан, ҳаётда мендан шоира чиқмаслиги аниқ, аммо саҳнада чиқараман, деб қаттиқ туриб олдим. Тоғда ўсган, унча-мунча нарсадан қайтмайдиган шартаки қизман-да. Биров менга гапини найза қилиб отса, мен ҳам унга найза билан қайтараман. Чўрткесарлигим бор. Бошқалар айтишмайди-ю, ўзимга ўзим баъзи-баъзида: "Ҳой, тентак қиз, ўзингни боссангчи", деб қўяман. Бу характерим бугун ҳам қолган эмас. Санъаткор ўзини ўзи ҳурмат қилиши керак-да. Карим Мирҳодиев: "Санъаткормисан, истеъдодинг борми, томошабин изингдан эргашиб юрибдими, қўлингдан иш келадими, демак, шунга яраша талаб қил, тортинма", дейди. Тўғри айтади. Бундай қилмасанг, сени аста-секин четга суриб қўйишади, "ёғочнинг бўшини қурт ейди доим...".

— Ҳай, мавзудан чалғиб кетдим. Хуллас, Нодирабегимни ўйнадим. Ёмон чиқмади. Шу рол баҳона... Ҳамидулла Икромовнинг таклифи билан Муқимий театрига ишга келдим. У киши "Сен ахир, истеъдодли қизсан, тоғда, бир чеккада юраверасанми, ўзингни катта саҳнада синаб кўр, сендан чинакам актриса чиқади", деб мени ишонтирди. Шу ишончни белимга боғлаб, театрга келдим. Носир Отабоев мени хорга ишга қабул қилди. Хормейстер Ботир Умиджонов раҳбарлигида ишни... ашула айтишдан бошладим. Ёшлигимда ашула айтганман, аммо нотани билмайман. Бу дунёда хорда ашула айтишдан ҳам қийини бўлмаса керак. Тажрибасизлик қилиб, бир-икки марта "қовун" туширган пайтларим Ботир ака куюниб: "Илмира, эшшакда ҳам овоз бор, сен аввал нима куйлаётганингни тушун, маъносини англа, кейин бақир", деганида хафа бўлмаганман. Ботир ака яна "Бу ер сенинг жойинг эмас, сенинг жойинг кинода" деганлар ҳам... Ўйлаб кўрсам, беҳуда айтилмаяпти бу гап. Кетишим керак, лекин қаёққа? Телевидениегами, радиогами, балким дубляжгадир. Нормурод Нарзуллаев айтмоқчи, "Қайда экан менинг насибам?...".

Иккиланиб қолдим. Санъатда ёмони шу. Шубҳа пайдо бўлдими, албатта, орқага кетасан, юзага чиқмайсан. Ўша кезлари Хадра майдонидаги умумий ётоқхонада яшардим. Бир куни кимдир хона эшигига бир варақ қоғоз қистириб кетибди. Олиб ўқидим: "Ҳурматли Раҳимжонова, сизни 7 август куни "Ўзбектелефилм" студиясида суратга олинадиган янги филм пробасига таклиф этамиз. Зуфар Раимов". Сўраб-суриштириб, студияни топиб бордим. Ичкарига кирдик. "Чархпалак" телефилмининг режиссёри Шавкат Жунайдуллаевни кўрдим. Битта ўрис аёл уёқдан бу ёққа ўтиб юрибди. Авваллари фолклор ансамбли билан бир-икки марта бу ерга келганман, аммо ҳаяжондан вужудимни титроқ босади. Қўлимга филмнинг уч бетлик еттинчи серияси сценарийсини (Эгамқулнинг юраги ёмон бўладиган жойини) беришди. Шавкат ака "Кино кўрасанми, камерага ишлашни биласанми?", деб сўради. Биламан дедим. "Билсанг, ўқиб, маъносини тушуниб кел, синаб кўрамиз", деди. Ётоқхонага қайтиб келдим. Кимдан маслаҳат сўрашни билмайман. Эркин Хушвақтов ҳам шу ётоқхонада яшарди. Унинг олдига чиқдим. Билсам, мени Марям ролига Боир Холмирзаев таклиф этган экан. (Боир ака менга "Сен театрнинг қизи эмассан, кино учун яратилгансан. Ё киногa кетишинг керак, ёки турмушга чиқишинг керак, катта қиз бўлиб қолдинг, бўйга етган қиз учун эрга тегишдан ҳам зўр иш йўқ", дер эди). Шу битта гап сабаб, мен лўли қизга айландим. "Проба"ни кўриб, Шавкат ака "Топдим, топдим лўлини", дея хурсанд бўлиб кетди.

Узоқ давом этган суратга олиш жараёнини гапириб ўтирмайман. Бу жуда узоқ ҳикоя. Балким, кексайганимда набираларимга сўзлаб берарман. Шароф ака режиссёрдан, биз актёрлардан битта нарсани илтимос қилди: "Чархпалак"да асосий қаҳрамон Эгамқул, лўли Марям эмас, шуни унутманглар", деди. Лекин, суратга олиш жараёнида Марямнинг филмдаги салмоғи ошиб кетди. Бунинг бир неча сабаблари бор. Мен учун бу таклиф — тақдир иши эди. Ё шу ролни қойиллатиб ўйнаб, кино санъатига кириб келаман, ё бўлмаса... қишлоққа қайтаман-да, турмушга чиқаман. Шу билан ҳаммаси тугайди... Иккинчидан, сценарий билан танишар эканман, Марям билан менинг ҳаётимда, характеримда қандайдир ўхшашлик борлигини сездим. Фақат ўз оламида яшайдиган, керак бўлса бу дунёнинг ўзини ҳам, ҳою ҳавасларини ҳам бир чеккага суриб, устидан ҳатлаб ўтиб кетишга қодир асов қиз. Мен-чи? Онажоним бизни ташлаб кетганидан бери мен ҳам бу дунёга бошқача кўз билан қарайман, яшасалар бўларди-ку, дейман, аммо саволимга жавоб топа олмайман...

Лўли қиз роли мени элга танитди. Олқишларнинг кети узилмайди. Турмушга чиқдим, жуда чиройли ҳомиладор бўлдим, аммо биринчи фарзандим яшамади. Адойи-тамом бўлдим, десам, ишонаверинг. Қарасам, санъаткор сифатида тугаб кетишим мумкин. Ўзимга ўзим сўз бердим: "Илмира, аввало Яратган эгам, аммо сенга ўзингдан бошқа ҳеч ким ёрдам бера олмайди, тур ўрнингдан, ҳаракатингни қил...".

Илмира РАҲИМЖОНОВА:

МЕНИ ЭЛГА... МАРЯМ ТАНИТДИ

Учрашув

Ўрнимдан турдим. Минг хаёл билан "Телефилм"га келдим. Коридорда Мурод Ражабов кўриб қолди. "Сен қаёқларда қолиб кетдинг, мунча озиб кетмасанг, турмушга чиқибсан-ми, табриклайман, хоҳласанг, иккинчи режиссёр бўлиб ишлашинг мумкин", деди. Режиссёрлик у ёқда турсин, фаррошликка айтишса йўқ демайдиган вазиятда эдим. Чўкаётган одам оддий чўпакка ҳам қўл чўзади-ку. Ўйлаб ўтирмай рози бўла қолдим. Иш жараёнида Рустам Саъдиев билан танишдим, Юлдуз Усмонованинг клипини ишладик, кўпчиликка маъқул бўлди. Хуршид Дўстмуҳаммад асари асосида Собир Назармуҳаммедов экранлаштирган "Чаёнгул" филмида суратга тушдим, янглишмасам, филмнинг дастлабки кўригида сиз ҳам қатнашган эдингиз... Яна, бир неча тижорат филмларида, масалан "Муҳаббат синовлари"да иккинчи режиссёрлик қилдим. Буёгини яхши биласиз, "Забаржад" филмида (сценарий муаллифи Эркин Аъзам, режиссёр Баҳодир Одилов) ўйнаган ролим Ўзбекистон миллий кино фестивали доирасида бўлиб ўтган "КиноВиза" Марказий Осиё форумида энг яхши аёл номинациясида ғолиб бўлди. Шу филм билан Москвада ўтказилган кинофестивалда ҳам иштирок этдим. "Ойдиной"даги (режиссёр Нозим Аббосов) ролим ҳам томошабинларга маъқул бўлди. "Соғинч соҳили" (режиссёр Собир Назармуҳаммедов), "Қонли олишув" (режиссёр Музроб Боймуҳаммедов) филмларидаги ижром ҳақида ҳам илиқ фикрлар билдирилди.

— Қизиқ савол. "Чаёнгул"да номуси топталган қизнинг опаси билан "Иблис девори"даги тижоратчи аёл ўртасида ўхшашлик бор...". Билмасам, аммо "Чаёнгул"даги ўша ролни менга топширишганида, сценарийни ўқиб чиққач, кўзимни юмиб ўйлаганман – худо кўрсатмасин, битта нобакор менинг синглимни шундай аҳволга солса, қўлимга пичоқ олармидим... Олармидим... "Олардим, яшшамагурни омон қўймасдим", деганман ўзимга ўзим. Худди шу кайфият билан образга кирганман. "Иблис девори"да мол-мулкидан айрилган тижоратчи аёлни талқин қилишим керак. Аюб Шаҳобиддинов шаллақилик қилманг, дейди. Ёдгор ака "Мол аччиғи – жон аччиғи, бос, Илмира", деб турибди. Ўйнадим, томошабинларга манзур бўлди...

— Режаларим кўп. Бугунги кино тўғрисида фикрларим ҳам бор, эшитадиган одам бўлса... Кино эрмакка айланиб кетмаслиги керак. Ҳосил бериб турган мевали дарахтларга ҳам вақти-вақти билан шакл бериб турилади. Ортиқча шох-шаббалари кесиб ташланади. Аммо, бу ишни бошқа одам эмас, боғбон қилиши керак. Ҳақиқий режиссёрни мен мевали дарахтнинг "тили"ни биладиган боғбонга ўхшатаман. Улар актёрларни кашф қилишлари, "Сенда юз бор, кўз бор, фикр бор, шу ролни ўйнай оласан", дея ишонтиришлари, ижодий имкониятларини жўштириб юборишлари, кези келганда эса, мева бермайдиган, тарвақайлаб кетган ортиқча бесўнақай шохларини "кесиб" ташлашга қодир бўлишлари керак. Гужонда шунақа режиссёрлар? Мен йўқ демоқчи эмасман, аммо ҳаммалари ҳам бир хилда эмас. Мана, сиз кўплаб адабий асарлар адабиётшуносларнинг айби билан ҳам китобхонга етиб бормайди, деяпсиз. Кинода ҳам шундай. Режиссёрларнинг айби десам бўлмас, бефарқлиги, ўжарлиги боис, жуда кўп истеъдодлар очилмай, кашф этилмай қолиб кетади. Чеккага сурилган ҳар қандай истеъдод эса, шубҳасиз, сўнади.

— Янами? Яна, кино санъати, бошқа санъатлар қатори, сохталикни ёқтирмайди. Битта сохта детал, эпизод томошабиннинг ҳафсаласини пир қилади. Ҳаёт деганлари нуқул шод-хуррамлик эмас. Нур бор жойда соя бор, ҳар бир эзгулик ортидан битта ярамас одат эргашиб юради. Шундай экан, борини борлигича, бўямай, ўзига ярашмаган шоҳона либосга ўрамай кўрсатиш керак. Шляпа, галстук, костюмнинг олд чўнтагидан бир учи кўриниб турадиган рўмолча — булар тўла маънода маданият белгиси эмас, инсон қалбини, маънавиятини очиб бера олмайди.

— Сўраяпсиз-да, айтмасам бўлмайди. Айтадиган гапларим йўқ эмас. Фикримча, киноижодкорлар ўз фаолиятига танқидий муносабатда бўлиши керак. Санъат саройида бирор бир филмнинг тақдимоти бўлса, уч-тўртта ёш томошабиннинг "Филм сизга ёқдими?" деган саволга: "Зўр кино бўлибди, мазза қилдик" деган жавоби ҳали жиддий баҳо эмас, шунчаки тассурот. Менга қолса, ҳар гал, томошабин ҳукмига бирор бир асарни ҳавола этганимизда, "Бизга қандай имконият яратиб берилди-ю, биз ундан қандай фойдаландик?", деган саволни беришимиз, ютуқ-камчиликларни рўйи-рост айтишимиз, бир-биримизни самимий, дўстона танқид қилишимиз ва бу танқидни тўғри қабул қила билишимиз зарур. Мамлакатимизда миллий кино тараққиётига ҳеч қачон бугунгидек эътибор берилмаган, бугунгидек имкониятлар яратилмаган. Буни унутмаслигимиз керак.

— Орзуимми, қишлоқ ҳаётини, оддий одамлар турмуш-тарзини, ўй-хаёлларини, инсонийлик фазилатларини очиб берадиган асарлар бўлса, мириқиб ўйнасам...

— Бу дунёда мен ҳурмат қиладиган, мени алдамайдиган, мен ҳам унга бор гапни борлигича айтадиган, керак бўлса ҳисоблашадиган битта зўр эркак бор, нақд шаҳзоданинг ўзи. Исми Беҳрўз. У бугун беш ёшда, менинг болажоним, жону жаҳоним...

Бир суҳбатга бўлар-а шу гаплар...

М.АҲМАДЖОНОВ суҳбатлашди.

ТОИР ДОМЛАНИНГ СЎЗИ

Эътироф

Тоир аканинг табиатида яхши маънодаги "ҳужумкорлик", шиддат ва тезкорлик бор. У кўпинча шу феъл-атвори билан бошқа ҳамкасбларидан ажралиб туради.

Баъзан, "юзингда кўзинг борми" демай, шафқатсизлик қилиб қўядиган одатлари ҳам бор. Аммо буларнинг барчаси бегидир. Азбаройи, миллий театр санъатимиз равнақи учун, драматургия, режиссура ва актёрлар ижросининг янада такомиллашуви учун куйиб-ёниб айтиладиган фикр-мулоҳазалар, танқид ва таҳлиллар... Яъни, "дўст ачитиб гапиради" деганларидек...

Кўп кузатганман. У сенсиннинг "Жонгинам, жонимни ол", Т.Абдумўминовнинг "Аширбой", Ю.Эминовнинг "Исқирт сатанг", Ф.Дюрренматнинг "Авария", Н.Мирошниченконинг "Қалби олов" сингари пиесалари асосидаги спектакллар кўп йиллар давомида республикамиз театрлари репертуарини безаб келади. Унинг қаламига мансуб "Қишлоқда бир неча кун", "Улуғ йўл бошида", "Биз қайтамиз", "Лазги" афсонаси" сингари бир пардали пиесалар эса қатор Халқ театрларида саҳналаштирилган.

Одатда, театр томошалари саҳнада ўйналади. Унга бериладиган баҳо эса залдан туриб айтилади.

Суратда: (чапдан иккинчи)Тоир Исломов

кин, салмоқланиб, мўйловдек ўсиқ қошларини чимириб, кўрсатгич бармоғини ҳавода ниқтаб, хиёл киноя билан, кесиб-кесиб гапиради. Бир сўз билан айтганда, ҳамманинг диққатини ўзига қарата билади.

Шунинг учун бўлса керак, аксарият театрларда "Янги спектакл тўғрисида Тоир домла нима деркинлар?" деб, яхши маънода "юрак ҳовучлаб" турадилар.

"Тоир домла" дедим. Ҳақиқатан ҳам, у киши қарийб бутун умрини театр педагогикасига бағишлаган мураббий. Унинг қўлида турли йилларда сабоқ олган талабаларни эса, республикамизнинг истаган бурчагида, Қозоғистону Қирғизистон, Тожикистону Туркманистонгача учратиш мумкин.

Тоир ака ўз бахтини санъатда, санъатшуносликда ва турган гап, шогирдларида топган, ўзининг илми, билими, қатъияти ва сабр-тоқати билан ҳаётда кўп нарсаларга эришган инсон. Тошкент давлат Санъат институтининг профессори, санъатшунослик фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган ёшлар мураббийси.

"Тарих ва саҳна", "Шайхзода ва ўзбек театри", "Тарихий шахслар ва уларнинг саҳна талқини" сингари ўнлаб илмий-тадқиқотлар, монографиялар, "Давр ва қаҳрамонлар" ("Жалолиддин Мангуберди" спектакли), "Қаҳрамон ва муҳит" ("Мирзо Улуғбек" спектакли), "Шоирнинг саҳнадаги тасвири" ("Алишер Навоий" спектакли), "Маҳорат қирралари" (Шукур Бурҳоновнинг тарихий роллари), "Тарихий шахслар талқини кўнгилдагидекми?" ("Юлдузли тунлар" ва "Зебуннисо" спектакллари), "Амир Темур образига ёндошув муаммолари" ("Соҳибқирон Темур" спектакли) сингари юзлаб таҳлилий мақолалари ва уларда кўтарилган муаммоларнинг долзарблиги, фикр-мулоҳазаларининг аниқ ва лўндалиги, илмий асосланганлиги билан санъатшунослигимизда алоҳида ўрин тутади.

Биз Тоир Исломовни драматург ва таржимон сифатида ҳам биламиз. Устоз томонидан ўзбек тилига ўгирилган Азиз Жуда кўп нарса айнан ана шу — муҳокамаларда залдан айтиладиган фикрларга боғлиқ. Зеро, муаллиф ва саҳналаштирувчи режиссёр, бастакор, рассом ва ижрочи актёрлар ҳамиша ҳаққоний, ҳалол баҳо ва холис муносабатни кутадилар.

Узоққа бормайлик, Олим Хўжаев номидаги Сирдарё вилоят мусиқали драма театрида Ҳусайн Жовиднинг "Амир Темур" асари саҳналаштирилган йиллари Тоир домланинг маслаҳатчи сифатида жуда катта ёрдам берганини ҳалиҳануз миннатдорлик билан эслаб юришади.

Аксарият ҳолларда профессор Тоир Исломов сўзга чиққанда томоша зали бирдан жимиб қолади. Бутун диққат-эътибор мўъжазгина жуссали, бароқ қош олимга қаратилади. Худди бир вақтлар устоз Абдулла Қаҳҳор ё Озод Шарафиддинов сўзга чиққандаги каби! Залдагилар ҳам, саҳнадагилар ҳам улардан аччиқ-тизйиқ бўлса-да, керакли, фойдали ва албатта, ўша асарнинг янада яхши бўлиши учун хизмат қиладиган ақлли фикрлар кутарди. Не бахтки, Тоир домлада ҳам шу хусусият бор. Тўғри, истеъдодли одамларнинг ўзига яраша инжиқликлари ҳам бўлади. Баъзан, устоз билан келишолмаган, соатлаб баҳслашган, баъзан "дуранг", баъзан "ғолиб", баъзан "мағлуб" бўлган пайтларимиз ҳам йўқ эмас. Лекин шунга қарамай, санъаткорлар ҳам, ижодкор ҳамкасблар ҳам нафақат "ширинсўзнинг гадоси", балки тўғри ва ҳақиқий муносабатга ҳамиша муштоқ бўлиб юрадилар.

Устоз Тоир Исломов ўзининг айтар сўзига эга, пешқадам олимлардан бири. Истардикки, унинг залворли фикр-мулоҳазалари, куюнчаклик билан айтиладиган гаплари ҳамиша театрларимиз залларидан эшитилиб, бошқаларни ҳам баҳсу мунозараларга чорлаб, саҳна санъатимиз равнақига хизмат қилиб тураверсин.

Бу йўлда 70 ёш баҳона бўлолмайди. Буни устознинг ўзи ҳам яхши билади...

Эркин УСМОНОВ, "Театр" журнали масъул котиби

ИЗЛАНГАННИНГ ИЗИ БОР

Қутлов

Ҳар бир касбнинг ўзига яраша машаққатлари бўлади. Ўзи ихтиёр қилган соҳага астойдил меҳр қўйган, касбининг сир-синоатларини пухта ўрганган ва изланишдан бир зум бўлсин, тўхтамайдиган кишигина жамоада, эл-юртда обрў-эътибор қозонади.

Саидғани Валиев узоқ йиллар Ўзбекистон телевидениесида меҳнат қилди, тележурналистиканинг машаққатли сўқмоқларидан ўтди, касб маҳоратини ҳамиша ошириб борди. Шу боис, унинг операторлик ишлари ҳамиша томошабинларнинг ҳам, мутахассисларнинг ҳам ижобий баҳосига сазовор бўлди.

1992 йили Мингбулоқ нефт конида ёнғин содир бўлганида, ер қаъридан оловдай отилиб чиқаётган фаввораңи жиловлаш осон бўлмагани кўпчиликнинг ёдида бўлса керак. Ўшанда нефтчи мутахассислар, ўт ўчирувчилар билан бирга телевидение ходимлари ҳам ўжар табиатнинг бу синовига қарши туриб, чинакам жасорат намуналарини кўрсатишган. Даҳшатли ёнғин ва уни жиловлаш манзараларини жасорат билан суратга тушираётганлар орасида Саидғани Валиев ҳам бор эди.

Телеоператорлик маҳорати бир кунда ўз-ўзидан пайдо бўлмайди, албатта. Бу шундай ишки, бугун ижтимоий-сиёсий мавзудаги кўрсатувни суратга олсангиз, эртага маданий-маиший ёки бутунлай бошқа бир мавзуни тасмага туширишингизга тўғри келади. Демакки, оператор кўрсатувнинг бошқа ижодкорлари каби жуда кўп нарсалардан хабардор бўлиши, мўлжал қилинаётган мақсадни аниқ-равшан тушуниши лозим бўлади. Саидғани малакали устозларидан айни шундай сабоқлар олгани учун ҳам тез орада ўзига яраша муваффақиятларни қўлга киритди. Кейинчалик Давлат спорт қўмитасига ишга ўтганида ҳам касб маҳоратини ошириш йўлидаги изланишларини асло тўхтатмади. Унинг машҳур боксчи Артур Григорянга бағишланган видеофилми, Бангкок шаҳрида бўлиб ўтган "Жаҳон фестивали"да иштирок этган ҳамюртларимиз тўғрисидаги ва бошқа бир қатор филмлари фикримизга далил бўла олади.

Бугун қутлуғ ёшини нишонлаётган ҳамкасбимизга ҳаётда ва ижодда янги муваффақиятлар тилаб қоламиз.

А.РАҲИМОВ

ТАҚДИМОТ

Пойтахтимиздаги Кино уйида "Ўзбекистоннинг ижодкор ёшлари" ўқув-ахборот филми тақдимоти бўлиб ўтди. Давлат патент бошқармаси, "Ўзбеккино" Миллий агентлиги, Ўзбекистон илмий-оммабоп ва ҳужжатли филмлар студиялари ҳамкорлигида яратилган асар муаллифларининг асосий мақсади давлатнинг иқтисодий-ижтимоий ва маданий тараққиётида ақлий мулкнинг ҳамда ҳуқуқий ҳимоянинг роли ва таъсирини тарғиб қилишдир. Айнан шу нарса Ўзбекистонда илмий-техник, бадиий-конструкторлик ва бошқа ижодиётнинг ривожига шароит яратади.

Ф.ФАХРУТДИНОВА

Яқинда пойтахтимиздаги Франция элчихонаси қароргоҳида юртимизнинг таниқли кино, театр, тасвирий санъат арбоблари, созандалар ва санъатшунослар йиғилдилар. Бундай учрашувлар, жумладан, Бастилиянинг озод этилишига бағишланган миллий байрам, француз санъати намояндаларининг ташрифи каби тадбирлар, шубҳасиз, икки халқ ўртасидаги дўстона муносабатларни мустаҳкамлашга хизмат қилади.

Мазкур учрашувнинг асосий сабаби элчихона янги консулини таништириш ва ниҳоятда ёқимли бир ҳол — "Сукунатнинг 40 куни" филмини суратга олиш лойиҳаси муаллифи сифатида Франция Маданият вазирлиги "SUD CINEMA" фонди гранти соҳиби бўлган 27 ёшли режиссёр ва сценарий муаллифи Саодат Исмоиловани тақдирлаш маросими бўлди.

СУКУНАТ ҲАҚИДА ҲИКОЯ

— Мен Ўзбекистонда туғилиб ўсганимдан, ўзбек қизи эканимдан фахрланаман. Шу юртда яшаш ва ижод қилишдан бахтиёрман, — деди Саодат.

Санъат институти ҳамда Тревиза (Италия) шаҳридаги "Фабрика" кино институтини тугатган С.Исмоилова ҳали ёш бўлишига қарамай, "Бадахшон", "Дарёлар жим турганда", "Рангин камо ярата-ётиб...", "Озарбойжоннинг маънавий мусиқаси", "Помир тоғларининг рақслари ва мусиқалари", "Қирғизистоннинг тоғ мусиқаси", "Орол. Кўринмас денгизда балиқ ови", "Зулфия", "Архипелаг", "Ишониш керакми ёки..." каби ҳужжатли ва қисқа метражли филмларни суратга олган. Унинг ишлари Ж. Помпиду замонавий санъат марказида, Нью-Йоркдаги Кино музейида намойиш этилган. Саодат Берлин, Турин, Роттердам, Мадрид, Лейпциг, Рим, Триеста, Алматида ўтган нуфузли кинофестивалларнинг мукофотлари билан тақдирланган. Бироқ Саодатнинг фикрича, "SUD CINEMA" грантига сазовор бўлиши ҳали ижодий йўлининг бошланишидир.

Ёш ижодкорнинг лойиҳаси ҳақида Шуҳрат Аббосов шундай деди:

— Миллий илдизга эга санъат ҳамиша қадрланган. "Сукунатнинг 40 куни" ўзига хос поэтик ҳаёт тарихидир. Унда муаллифнинг бувиси хотираларига асосланган ҳаётий деталларга бой воқеалар акс этган. Ёш режиссёрда аждодлари руҳи барҳаёт, унинг ҳиссиётлари самимий ва таъсирчан. Умуман, кино ёшлар санъати... Бу филм ўзига хос бўлишига ишонаман.

Саодат Исмоилованинг ўзи (сценарийни Улуғбек Содиқов билан ёзган) бўлажак картинаси ҳақида шундай деди:

— Филм бувимга бағишланади. Картинада бирорта эркак қатнашмайди. Очиғи, бу филмдан кўра кўпроқ таассурот, ҳис этиш, эссега ўхшаб кетади. Унда Шарқ аёлининг образи бор. Ўзим кино олами ичра улғайганман, отам Абдураҳим Исмоилов оператор. Санъатнинг кино, рангтасвир, мусиқа каби турларини ниҳоятда севаман. Маданий анъаналаримизга таянган ҳолда ўзбек киносига замонавий шакллар олиб кириш ниятим бор.

Муаллифлик филмлари яратаётган ижодкорлар ўртача савиядаги томошабинлар дидига эргашишдан, "кассабоплик" касалидан ҳоли бўлади. Улар ўзлигини ифодалашга, ижодий ўзига хослигини намойиш этишга интиладилар. Демак, филм томошабинларга тақдим этиладиган кунни кутамиз.

Надежда ЛИ

Муаллиф олган сурат.

"ЁЛҒИЗ ЭМАССАН"

Янги филм

Таниқли ижодкорлардан бири Шерқўзи Ғозиев "Шерхан" студиясида Ҳиндистоннинг "S PAJ FILMS" студияси билан ҳамкорликда (режиссёр Бҳарат Чопра) "Ёлғиз эмассан" мусиқали мелодрамасини суратга олинди.

Ш.Ғозиев постановкачи-режиссёр ҳамда сценарий муаллифи бўлган мазкур филмга Бҳарат Чопра ва Амир Шокиров режиссёрлик қилганлар. Постановкачи оператор — Акмал Сулаймонов, бастакор — Бахтиёр Исматуллаев.

Бош ролларни Сонали (Севарабону) ва Баҳодир Мусаев ижро этганлар. Филмда, шунингдек, Меҳри Бекжонова, Нигина Анорбоева, Шамсиқамар Мансурова, Ёдгора Ёқубова, Жакбарали Жўраев, Аъзам Ғозиев, ҳиндистонлик Раза Мурод, Садхия Бхатия хоним, Деш Пал соҳиб, Пал Чоҳад ва бошқалар суратга тушганлар.

Филм ўзбек ва ҳинд фарзандларининг соф муҳаббати, дўстлиги, меҳр-мурувват ҳақида.

*Ҳусанбой **АВВАЛОВ** олган сурат.*

МАДАНИЙ ҲАЁТ

Олим Хўжаев номидаги Сирдарё вилоят мусиқали драма театри жамоаси ёш томошабинларга Янги йил совғасини тайёрлади. Гулруҳ Нажидованинг ўзбек халқ эртаклари асосида ёзган "Ғаройиб карнавал" асарини Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Абдураҳмон Юсувалиев саҳнага қўйди. Саҳна безаклари ҳамда либослар эскизи театр бош рассоми Анорқул Бойбеков ижодига мансуб. Рақсларни балетмейстер Дурдона Абдуҳакимова саҳналаштирган.

М.КАРИМОВА

Яхшилар ёди

ШОИР ОЧГАН СЎҚМОҚЛАР

Ўз қалб дардини ўз шодлигига қовуриб яшаган одам қувноқ бўлса ажабмас. Ҳарқалай, инсон қувноқ бўлиши учун кўнглидаги аламу армонлардан, турмуш ташвишларидан баландроқ турмоғи жоиз. Бировга бир чимдим беғубор табассум ҳадя этиш учун юзингизга ёйилган шунчаки кулгу камлик қилади. Бунинг учун қалбингиз тубидаги кенглик кўзингизда кўриниб туриши керак. Одамлар сизга ишонса, сизнинг қувончингизга ҳам, дардингизга ҳам беихтиёр шерик бўлади, сизга эргашади.

Ориф Одилхонов — бу ном республика қалам аҳлига яхши таниш. Ориф ака ўз "қаҳ-қаҳа"ларининг тўлқинида бутун даврани тебрата оладиган хислатга эга эди. Давраларга ўзидан олдин "қаҳқаҳа"си кириб борарди. Ҳазил-мутойиба, аскияни ўрнига қўярди. Ўзи шундай мириқиб кулардики, қўшилиб кулаётганингизни билмай қолардингиз. Ориф ака билан ҳамсуҳбат бўлиш кишига ҳузур бағишларди. Меҳмондўст, буғдой нони бўлмаса, буғдой сўзи бор, шу боис, дўстлари кўп эди.

Айни пайтда Ориф Одилхонов дилбар шоир, том маънода тоғлар куйчиси, тоғлар улуғлигининг, тоғлар гўзаллигининг асири эди.

Мен ўсдим тоғ бағри, тошларда юриб,
Ўз йўлим ахтариб сўқмоқлар аро.
Ҳайқирдим бургутли чўққида туриб,
Табиат қўйнида тингладим наво.

Мен юрган йўлларни тоғлардан сўра,
Неча бор бўронда, селларда қолдим.
Тоғликлар одати, урфига кўра,
Ўзимга бир сўқмоқ — йўл оча олдим.

Ориф Одилхоновнинг йўли гўзаллик йўли, муҳаббат йўли, бедорлик йўли эди. У тоғлар тоши билан тиллаша олар, майсаларга муродини айтар, биқирлаб турган чашмаларга қўшилиб ўз кўнглининг селида оқарди. Ўзи кўра олган, ўзи мафтун бўлган гўзалликни сўзда товлантирар, шеърлари, ғазаллари ўз оҳанги билан қуйиларди. Ориф ака куйлаб ёзарди. Шу боис, эълон қилинган шеърлари тезда қўшиққа кўчарди. Элимиз ардоғидаги ўнлаб ҳофизлар томонидан бугун ҳам маҳорат билан ижро этилаётган қўшиқлар бунга мисол бўла олади.

Ориф Одилхонов туғилиб камол топган Паркент тумани ўзининг мафтункор табиати, беҳисоб чашма-булоқлари, ширин-шакар меваю узумлари билан республикамиз аҳлининг эъзозу эътиборида.

Жаннатмакон гўша — Паркентда, тоғлар бағрида еттита кент бор. Сўқоқ шуларнинг биттаси. Ориф Одилхонов шу қишлоқ фарзанди. Шоирнинг ўнлаб шеърлари туғилиб ўсган муқаддас тупроғи, азиз қишлоғи, ҳамюртларига бағишланади.

Менинг Сўқоқ меҳри жоним,
Гўзал дурдона, юртимсан.
Бағри гулшан, муаттар боғ,
Ажаб афсона, юртимсан.

Бошинг узра қуёш доим
Кезар парвона юртимсан.
Меҳнатсевар йигит-қизлар
Билан мардона юртимсан.

Шоирлик ошиқлик демакдир. Шунданми, аксарият шоирларнинг тили муҳаббат мадҳида чиқади. Аммо ёр таърифида ўзгалар айтолмаган ташбеҳларда сўз айтиш ҳар кимга ҳам насиб қилавермайди. Санамнинг киприклари соясида жон сақлашни орзу қилиш бу Ориф Одилхоновга хос жунунликнинг тимсолидир.

Кўзларинг куйдургудек,
боққанда жоним қасдига,
Кипригининг соясида бир
нафас жон сақладим.

Шеър — юрак юзида очилган гул. У сўзда товланади. Бу товланиш кўздан олдин кўнгилни жунбушга солади. Яхши шеър ўқиганда жисмингиз эмас, қалбингиз қалқиб тушади. Сиз шоирнинг кўнгил кафтига тўкиласиз. Шеърга асир бўлмоқ муҳаббатга, пок туйғуларга асир бўлмоқдир. Пок туйғулар эса ўзликни англатади, инсонни улуғлайди. Улуғланган дил қанотида сиз юксакка парвоз қиласиз. Яхши шеър сизни ҳам шоирга айлантиради.

Мен қайта униб чиққум,
Ҳисларим қирғоғида.
Куй бўлиб қалбим учар,
Мангулик япроғида.

Япроқ ва мангулик... Бу сўзнинг ростлигига, япроқнинг қудратига сиз фақат шеърда ишонасиз. Зеро, шеърнинг ўзи ҳам тилсимлар тиғидан тўкилган япроқ.

Ориф Одилхонов шеърни яйраб ёзарди. Ўқиб сиз ҳам яйрайсиз. Шеърнинг ҳикмати — бу умрнинг ҳикмати. Кўзга сиғмайдиган гўзалликни кўриш учун тонгда, тоғ йўлларида шабнамларни сачратиб Ориф ака очган сўқмоқлардан юриб кўриш керак. Оёғинг остидаги гўзалликни кўрмай ўтиш бошингга қўнган бахт қушини учириб юбориш билан баробар.

Инсонга, Ватанга садоқат майсага, ниҳолга садоқатдан, тупроққа садоқатдан бошланади. Чумолида чирой кўриш учун чумолини ардоқлай билиш керак. Севишдан мақсад — севилишдир. Яшашдан мақсад эса, умрга садоқат, ғанимат дамларга садоқатдир.

Ишқ элининг шамъи шабистони садоқат,
Шамъи шабистони надир, жони садоқат.

Равшан этур дилни абад моҳи саодат,
Эрса вужуд мулкининг султони садоқат.

Кимки садоқатли Ориф, бахтли дегай эл,
Бахт йўлининг мангу чароғбони садоқат.

Кимгадир чароғбон бўлиш учун нурдан сўз яратиш даркор. Сўздан яралган нур, нурдан яралган сўз шеър бўлади. Ўқиб зимистонда чироқ кўрган одамдек ҳаволанасан. Тунда ойнинг ортидан чопиб юрган одамни кўрганмисиз? Умуман, ойга қўл билан тегинмоқни истаганлар Паркент туманининг Кумушкон, Сўқоқ қишлоқларига ёзнинг чилласида келсин. Теракларга осилиб турган, қирларга бош қўйиб ётган ойни кўради. Қўл чўзиб, унинг доғини териб олгиси келади. Ориф Одилхоновни шоир қилган ана шу гўзал манзаралар бўлади. Тоғлик шоирлар тошни силаб ғунчалатади. Тоғлар тошида унган гиёҳларнинг, тоғлар тумори бўлган ям-яшил арчаларнинг муаттар ислари сатрларидан анқиб туради.

Сиз шундай шеър ўқиб, унинг муаллифини, шеърларида тоғлар шалоласини тутган шоирни кўргингиз келади. Кимдир ногаҳон «Бу одам дунёдан ўтган», деса сиз ранжийсиз, ишонмайсиз. Сиз тўғри қиласиз, азиз, шеърхон. Бундай шоир ўлмайди. Ўлмаслигини ўзи шеърларида айтиб турган бўлади.

Дил кўкида муҳаббатдан
Ориф нурли қаср қурмиш,
Бузилмас тоабад, дўстлар,
бу каби бир иморат йўқ.

Ориф ака ҳаёт бўлганларида ўз одатларига кўра олдин бир момоқалдироқдек "қаҳ-қаҳ" отиб: «Ҳой биродар, мана биз ҳам етмишни уриб қўйибмиз, Сўқоққа келиб бир пиёла чой ичиб кетинг», деган бўлардилар.

Ҳали ҳам шундай қилинг, Ориф акани йўқ деманг. Сиз Сўқоққа келинг, биродар. Шоиримизнинг дарвозаси ҳамон файз тўкиб очиқ туради. У кишининг садоқатли рафиқаси Муяссархон опа ўғил-қизлари, набиралари дуосини қилиб, оиланинг қуёши бўлиб йўл кутиб ўтирибдилар. От изини той босар, деганларидек, Ориф Одилхонов ўттиз йил директорлик қилган «Сўқоқ» дам олиш уйига ўғли Содиқжон раҳбар. Сўқоқнинг тароввати ҳамон ўша-ўша. Ориф ака тили билан айтганда, бодомлар кўпириб гуллаяпти, чашмалар поклик улашяпти. Ориф аканинг руҳи уйғоқ, руҳи шод. Чунки ундан ширин хотира қолди, эзгу хотира қолди. Олам-олам шеърлар, хуш достонлар, дилбар қўшиқлар қолди. Ардоқли шоирнинг ўнлаб китоблари чоп этилди.

Ғафур Ғулом номидаги нашриёт матбаа ижодий уйи Ориф Одилхонов руҳини шод этиб, етмиш йиллик тўйларига янги «Сайланма»сини чоп этди. Истеъдодли шоиримизнинг хизматлари ҳукуматимиз томонидан муносиб тақдирланган. Унга «Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими» унвони берилган. «Дўстлик», «Эл-юрт ҳурмати» орденларига сазовор бўлган эди.

Кимнидир соғиниш, СОҒИНЧ деган сўзни дилда такрорлаш ҳам кишини энтиктириб юборади. Ориф Одилхонов катта соғинчларга мушарраф инсон. Ориф акани бир нафас эслаш ҳам йўлингизга табассум сочиб юборади. Дарёдил шоиримиз бир шеърида лутф қилиб: «Орифо, ҳурмат мақомин миллатим яхши билур», дегандилар. Ориф Одилхонов етмишга чиқибдилар, юз ёшга киради, асрлар ўтади, миллатининг, элининг ҳурмат мақоми эса тобора юксалиб бораверади.

Маҳмуд ТОИРОВ,
Ўзбекистон халқ шоири

АРИЗАСИГА БИНОАН, АММО...

Акс садо

Газетамизда эълон қилинган (2008 йил, 24 октябр) "Масъулият унутилса..." сарлавҳали мақола муносабати билан таҳририятга бир неча расмий жавоблар келди. Маълум бўлдики, иқтисод фанлари доктори, профессор Қўзибой Мамараимовнинг "Зарафшон" газетасида чоп этилган "Амир Темур стратегияси ва тактикаси" сарлавҳали мақолага мутлақо алоқаси йўқ. "Бу мақолани мен ёзган эмасман, уни таҳририятнинг ўзи тайёрлаган, уларга айнан шундай мақола чиқиши керак бўлган. Бу тўғрида газета муҳаррири Н.Остоновга мактуб йўллаб, газетада менинг номимдан раддия эълон қилишни сўрадим, аммо у менинг эътирозимни ҳозиргача инобатга олмади", деб ёзади Қ.Мамараимов.

"Самарқанд" газетасининг собиқ бош муҳаррири, шоир Нурилла Остонов эса газетага "Лукма" ёзиб, унда "Масъулият унутилса..." сарлавҳали мақола муаллифини ғаразгўйликда айблайди ва лукмани "Қора товуқ сомон сочар, ўз айбини ўзи очар" деган халқ мақоли билан якунлайди. Лукмада уқдирилишича, шўролар даврида ёзилган китобдан кўчириб, газетада эълон қилинган ушбу мақоланинг айбдори Мамараимов ҳам, газета муҳаррири ҳам эмас... таҳририятнинг техник ходими эмиш. Ана холос, наҳотки техник ходим ўзича мақола тайёрлаб, муҳаррирга кўрсатмай, газетада эълон қилиб юборса? Бу чўпчакка ишониш мумкинми?

Шу саволга жавоб ахтариб турганимизда Самарқанд шаҳар ҳокимлигида шу йилнинг 25 октябрида (!) бўлиб ўтган бир йиғилишнинг баёни келиб қолди. Унда ёзилишича, шаҳар ҳокимлигида шу куни "Самарқанд" газетасининг 2008 йил 2 август сонида эълон қилинган "Амир Темур стратегияси ва тактикаси" сарлавҳали мақола муносабати билан йиғилиш бўлиб ўтган. Йиғилишда сўзга чиққан нотиқлар мазкур мақолада келтирилган қатор фактлар Амир Темурдек улуғ бобокалонимизнинг шаънига, миллат шаънига тўғри келмаслигини таъкидлашган. Йиғилиш қабул қилган қарорда **"Самарқанд" газетасининг бош муҳаррири Н.Остонов 2008 йил 2 август сонида иқтисод фанлари доктори, Халқаро Амир Темур жамғармаси вилоят бўлими раҳбари Қўзибой Мамараимов номидан "Амир Темур стратегияси ва тактикаси" номли мустақиллик мафкураси ва миллий ғояга тўғри келмайдиган мақола чоп этиб, эътиборсизлик ва ўзбошимчаликка йўл қўйганлиги кўрсатиб ўтилган ва бош муҳаррирнинг ўз аризасига биноан эгаллаб турган лавозимидан озод этилгани маълумот учун қабул қилинган. Газета таҳририятига Амир Темур ва бошқа тарихий шахслар шахсияти, ижоди ва фаолияти билан боғлиқ мақолаларни бундан буён мутахассислар билан маслаҳатлашган ҳолда чоп этиш тавсия этилган.**

Мана, ҳаммаси равшан бўлди. Нурилла Остонов таҳририятга келиб, тушунтиришича, "Зарафшон" газетаси "Ўзбекистон мустақил босма ОАВ ва ахборот агентликларини қўллаб-қувватлаш ва ривожлантириш жамоат фонди"дан грант олган ва ушбу лойиҳа талабларини бажариш учун ойига камида 8 та мақола эълон қилиши керак бўлган (Матбуот нашрларини, ижодкор журналистларни ҳар жиҳатдан қўллаб-қувватлаётган, самарали фаолият олиб бораётган мазкур фонд берган имкониятдан бундай масъулиятсизлик билан фойдаланиш кишини ажаблантиради). Ҳамкасбимиз ўзининг эътиборсизлиги туфайли хатога йўл қўйилганлигини очиқ тан олди, узр сўради. Лекин...

Яқинда "Зарафшон" газетасида Н.Остоновнинг адабиёт газетасига йўллаган, профессор Ҳ.Содиқовни ғаразгўйликда айблаган "лукма"сини ҳеч бир ўзгаришсиз ўқиб, боз устига Самарқандда вилоят ва шаҳарнинг кўзга кўринган зиёлилари иштирокида Нурилла Остоновни Тошкентга — янги лавозимга кузатиш маросими тафсилотлари билан танишиб, ҳайратдан лол қолдик. Кузатиш маросимида сўзга чиққан йигирмага яқин обрўйли нотиқлар ўз аризасига биноан ишдан бўшаган Н.Остоновнинг муҳаррирлик фаолиятига юксак баҳо берадилар. Газетанинг янги муҳаррири Ж.Сирожиддинов эса ўз лавозимидан "иззат-обрў билан кетаётган" собиқ муҳаррирни табриклаб, "Ҳаммага ҳам шундай оқибат насиб этсин", дея ният қилади. Кузатиш маросимидан ёзилган мақола қуйидагича якунланади: "Журналистни Тошкентга масъул лавозимга кузатиш маросими хуш-хурсандчиликда, чиндан-да мароқли ўтди".

"Зарафшон" газетасининг биринчи саҳифасида ушбу нашр 1904 йилнинг 10 апрелидан чиқа бошлагани қайд этилган ёзув бор. Ёши юздан ошган одамнинг сўзи ҳам, амаллари ҳам шу қутлуғ ёшига муносиб бўлиши керак эмасми?!

ТАҲРИРИЯТ

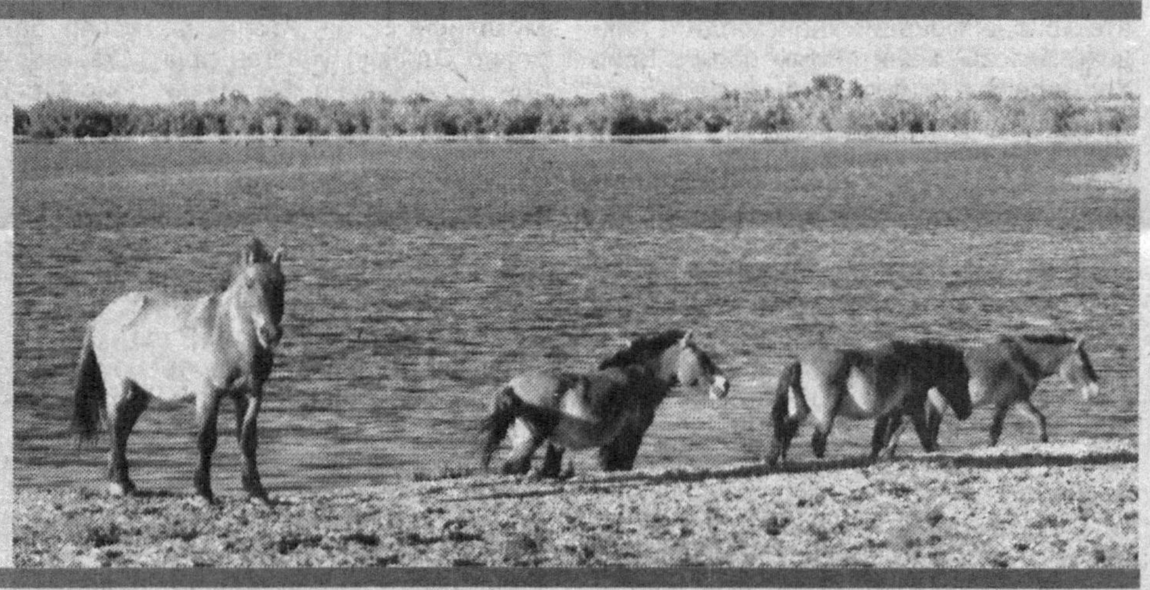

Дунё — кенг...

ГАРСИА МЕРКЕСДАН ЯНГИ РОМАН

Колумбиялик машҳур ёзувчи, Нобел мукофоти совриндори Габриел Гарсиа Маркес янги романини ёзиб тугатди, дейди адибнинг дўсти, журналист Апулео Мендоса The Guardian нашрига берган интервьюсида.

Ёзувчи билан ҳамкорлик қилувчи Carmen Balcells адабиёт агентлиги янги асар ҳақида ҳозирча ҳеч қандай маълумотларни ошкор қилмаяпти.

Эслатиб ўтамиз, Гарсиа Маркеснинг "Менинг ғамгин жазманларим ҳақида хотиралар" номли сўнгги китоби 2004 йили нашр қилинганди. Шунингдек, адибнинг "Сўзлаш учун яшамоқ" номли асари ҳам охиригача етказилмай қолган.

ХАЛОСКОР РЕКЛАМА

Телевизион реклама Полшадаги кичик бир оиланинг ҳаётини сақлаб қолди, деб хабар беради Apanova сайти.

Гап шундаки, Ярослав ва Магда Куровски уйидаги меҳмонхонада телевизордан қизиқарли кўрсатувни томоша қилиб ўтиришганди. Бир пайт кўрсатув орасида реклама қўйилади. Реклама баҳона эр-хотин ошхонага чой дамлагани чиқишади ва меҳмонхонага қайтиб киришганида... деворни ағдариб, телевизорнинг рўпарасида тўхтаган юк машинасини кўришди.

"Биз айнан юк машинаси келиб тўхтаган жойда ўтиргандик. Агар телевизордан ўша зерикарли рекламани кўрсатмаганида, бизнинг тирик қолишимз гумон эди", дейди Ярослав Куровски.

Юк машина ҳайдовчиси оғир аҳволда шифохонага ётқизилади.

ГИННЕСНИ ОРТДА ҚОЛДИРГАН КИТОБ

"Гарри Поттер" китоби орқали бутун дунёга танилган Жоан Роулингнинг навбатдаги "Бидля ҳикоялари" номли асари жорий йилда Буюк Британияда энг харидоргир китоб сифатида қайд этилди.

Уч кун ичидаёқ "Ҳикоялар"нинг 367625 донаси сотилди ва энг тез сотилган китоб, дея эътироф этилди. Кейинги ўринни 73 минг нусхада сотилган "Гиннеснинг рекордлар китоби" эгаллади, деб ёзади The Telegraph нашри.

Газета харидоргир бошқа китобларнинг номи ва рақамларни ҳам келтирган. Себастьян Фолкс қаламига мансуб Жеймс Бонд ҳақидаги "Шайтон кутишни ёқтирмайди" номли янги бестселлер тўрт кун ичида 44 минг нусхада сотилган бўлса, Кристофер Паолинининг "Брисингр" романи хариди бир суткада 41 мингтага етди.

Эслатиб ўтамиз, ҳозиргача Жоан Роулингнинг на "Гарри Поттер" ва на бошқа асарлари унчалик катта бўлмаган "Бидля ҳикоялари"чалик(бор-йўғи 126 бет) машҳурликка эришмаганди. "Ҳикоялар"нинг умумий адади саккиз миллион.

Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги, «Ўзбектеатр» ижодий ишлаб чиқариш бирлашмаси, Ўзбек Миллий Академик драма театри жамоаси Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Марат Азимовга волидаи муҳтарамаси

ҲАЛИМАХОН аянинг

вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги жамоаси Кадрлар бошқармаси бошлиғининг ўринбосари Гулнора Абдушукуровага онаси

ФАРИДА аянинг

вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор этади.

Учтепа филиали Миллий банк томонидан Нургазиева Гулнора Турсуновнага тегишли 3765028 — 3765050 чек дафтарчаси йўқолганлиги сабабли

БЕКОР ҚИЛИНАДИ.

Фақат адабий асар эмас, илмий иш, илмий маъруза ёки бирор-бир мавзуга бағишланган тадқиқот ҳам пишиқ-пухта ёзилган, фикрлари қиёмига етган, мутолаа қилган киши ундан маълум бир янгилик топа оладиган даражада бўлиши керак. Шундай бўлса, наинки шоирнинг ҳароратли бир сатри, олимнинг оддий формуласи ҳам кўнгилни эритади.

* * *

Аллақачон ўз исботини топган бир ҳақиқат бор — илм остонасига келган ҳар ёш тадқиқотчида маълум истеъдод, сабр-бардош ва ўзи мўлжалга олган йўл машаққатларини енгиб ўтишга қодирлик салоҳияти бўлиши керак. Бусиз ҳар қандай улуғ устоз, саҳоватли ҳомий, "югур-югури"ни зиммасига оладиган ташкилот ёки ота-онанинг қўлидан ҳам бир иш келмайди. Келган чоғида эса — буни илм деб бўлмайди.

ИЛҲОМСИЗ...

ош ҳам ширин бўлмайди...

* * *

Дунё, аслида, катта-кичик, узоқ ва яқин саёҳатлардан иборат. Аммо энг машаққатли ва энг афзал сафар — бу илм чўққилари сари отланишдир.

* * *

Ўз вақтида Макка шаҳрининг муфтийси бўлган Ато ибн Абу Рабоҳга тегишли нақл: "Мен Саид ибн Мусайябнинг олдиларига кирсам, у зот йиғлаб ўтирган эканлар. Сабабини сўрасам: "Мендан ҳеч ким ҳеч нарса сўрамай қўйди", деб жавоб бердилар...".

Олимлар шундай аҳволга тушмаслик ҳақида ҳам ўйлашлари керак.

* * *

Илҳом париси фақат шоиру ёзувчиларнинг, созандаю хонанданинг ҳузурига келмайди. Ижод аҳли қатори олимлар, ихтирочи муҳандислар, қурувчилар, сувоқчию бўёқчилар ҳам илҳом парисига муҳтож бўладилар. Илҳомсиз асар ёзиб бўлмаганидек, бу илоҳий неъмат келмаса дурустроқ таом пишириб ҳам бўлмайди.

Ҳар ишга илҳом керак.

Муҳаммад ТОШБОЛТАЕВ

"БИЛМАДИМ, НЕ ЭДИ ГУНОҲИМ?"

ёхуд Улуғбек фожиасининг асл илдизлари нимада эди?

Бошланиши иккинчи бетда.

— Сиз тамға солиғини бекор қилишни сўрайсиз-у, аммо бу солиқдан берилган пулни жон деб оласиз...

Мавлоно изза бўлади. Сўнгра Амир Темур Тафтонзонийга тамға пули ўрнига бошқа пулдан беришга буйруқ қилади.

Бу мисолдан кўриниб турибдики, тамға солиғи катта мулкдорлар, амирларнинг ҳузур-ҳаловатини ўғирлаган эди. Темурийлар даврида тамға солиғи бир неча марта бекор қилиниб, яна тикланган. Мирзо Улуғбекдан сўнг Мовароуннаҳр тахтига ўтирган Абу Саид Мирзо Хожа Аҳрори Валийнинг илтимосига биноан Самарқанд ва Бухорода тамға солиғини бекор қилган эди. Хожа Аҳрор кейинчалик бутун Мовароуннаҳрда тамға солиғини бекор қилдиришга эришган.

Аммо Мирзо Улуғбек ҳар қандай норозиликка қарамай, тамға солиғини бекор қилмайди. Бунга чидай олмаган катта мулкдорлар уни шариат тартиб-қоидаларини бузганликда айблай бошлайдилар. Шу сиёсати туфайли Мирзо Улуғбек йирик мулкдорлар, бой-бадавлат руҳонийларнинг нафратига дучор бўлади. Мирзо Улуғбек ҳукмдор сифатида уларга керак бўлмай қолади. Буни шаҳзода Абдулатиф жуда яхши биларди. Шу сабабли у отаси билан низолашгач, ўзи ҳокимлик қилган Балх шаҳрида тамға солиғини бекор қилиб, катта мулкдорлар, савдогарлар, амирларни ўз томонига оғдириб олишга муваффақ бўлади. Буни эшитган мовароуннаҳрлик мулкдорлар ҳам ғимирлаб қолишади. Улар ўзларига керакли ҳукмдор Мирзо Улуғбек эмас, шаҳзода Абдулатиф деган фикрга келадилар.

Мовароуннаҳрлик зодагонлар шаҳзода Абдулатиф атрофига тўплана бошлайдилар. Шу тариқа фитна пишиб етилади. Кўнгли тожу тахтни истаб қолган Абдулатифга бу жуда қулай вазият эди. Шу сабабли Мирзо Улуғбек фожиасининг асл илдизлари унинг олимлик фаолияти билан эмас, ҳукмдорлик фаолияти билан боғлиқ эди, дея айта оламиз. Абдулатиф ўз атрофида тўпланган фитначиларнинг ишончларини оқлади. У отасини ўлдиртириб, тахтга ўтирган куннинг эртасидаёқ Мовароуннаҳрда тамға солиғини бекор қилади.

Шу ўринда Мирзо Улуғбек фожиасининг асл илдизлари бошқа томонда экан, нега совет олимлари ҳақиқатдан кўз юмишиб, бунга ислом дини ва унинг арбоблари сабабчи деган фикрни илгари сурганлар, деган савол пайдо бўлади. Бунга жавобан шуни айтиш жоизки, совет даврида ҳам Мирзо Улуғбек томонидан амалга оширилган иқтисодий ислоҳотлар ҳақида илмий тадқиқотлар бор эди. Тангашунос олим Е.Давидович ва манбашунос олим О.Чеховичлар бу борада бир неча мақола ёзишган эдилар. Аммо бу ўринда шўро сиёсатдонлари бир ўқ билан икки қуённи отиш қабилида иш тутиб, асл тарихни сохталаштиришга муваффақ бўлдилар. Тарихда Мирзо Улуғбекдек адолатпарвар ҳукмдор бўлганлигини эътироф этиш уларнинг мафкураларига тўғри келмасди.

Улар Мирзо Улуғбек фожиасида ислом дини ва руҳонийларнинг қўли бор, деган фикрни олға суриш билан ислом динини қоралашга, бу динни инсоният тараққиётига ғов дин сифатида кўрсатишга эришмоқчи бўлдилар. Шу билан бирга Мирзо Улуғбек Мовароуннаҳрдаги илмий-маданий тараққиёт туфайли юзага келган аллома эмас, жаҳолатга тўла даврда тасодифий пайдо бўлган олим сифатида талқин қилинди.

Хўш, Али Қушчи кутубхонани кимдан яшириши керак эди? Янги, падаркуш ҳукмдор Абдулатифданми? Бу шаҳзода ўз даврида мукаммал билим олиб, астрономия ва тарихшунослик, диний илмлар билан шуғулланганлиги тарихий манбалардан маълум-ку. Қолаверса, Али Қушчи Мирзо Улуғбек ўлдирилганидан сўнг дарҳол Мовароуннаҳрдан чиқиб кетмаган. У Самарқанд ва Кешда анча яшаганлиги маълум. Шаҳзода Абдулатиф отаси ва бобосидан қолган кутубхонани яхши билган, агарда у ердан китоблар ўғирланса, буни сезмаслиги мумкин эмасди. Бугун дунёдаги ҳар бир йирик музей ва кутубхона борки, уларда албатта, Амир Темур ва темурийлар даврида яратилган ноёб қўлёзмалар мавжуд. Амир Темур асос солган, Мирзо Улуғбек бойитган кутубхонадаги китоблар худди қуёш нурлари каби ер юзига тарқалиб кетган.

Юқорида айтилган фикрлардан шундай хулосага келишимиз мумкин: Мирзо Улуғбек астрономия фани билан шуғулланиб, илму маърифатга ҳомийлик қилганлиги туфайли ислом дини руҳонийлари фитнаси қурбони бўлган эмас. У халқпарвар ҳукмдор сифатида оддий халқнинг аҳволини яхшилаш мақсадида дадил иқтисодий ислоҳотлар ўтказиб, катта мулкдорларнинг манфаатларига қарши борганлиги сабабли улар уюштирган фитнанинг қурбонига айланган.

Менимча, бугунги истиқлол йилларида бу тарихий ҳақиқатни тиклашнинг вақти келди.

Амриддин БЕРДИМУРОДОВ,
ЎзР ФА Археология институти етакчи илмий ходими.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ВА СПОРТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: "ШАРҚ" НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
ҲОМИЙ: "МАТБУОТ ТАРҚАТУВЧИ" АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 233-52-91
Котибият — 233-49-93
Электрон манзилимиз: uzasziyoli@list.ru
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 236-56-50 *Санъат бўлими: 236-56-48*
Ижтимоий ҳаёт бўлими: 236-58-55 *Назм ва наср бўлими: 233-49-93*

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳририятга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи муҳаррир — Аҳмад ОТАБОЕВ
Саҳифаловчи — Жамшид МАТЁҚУБОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Босишга топшириш вақти — 20.00. Босишга топширилди — 20.30.

Газета Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 0283-рақам билан рўйхатга олинган. А — 4005. Буюртма Г — 1148. Ҳажми — 5 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 2 3 4 5 6 7 8

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ.
СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН